

NR 3 1996

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE

HALLAND

OCH

BLEKINGE

Ale

Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge
utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening och
Landsarkivet i Lund.

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö
Professor Erik Cinthio, Lund
Arkivarie Bengt Danielson, Lund
Högskolelektor Gert Jeppsson, Lund, redaktör
Docent Sten Skansjö, Lund
Landsarkivarie Anna Christina Ulfsparré, Lund

Innehåll

	Sid.
Birgitta Gjörtler: Ålfiske och åldrätter – en studie i utvecklingen av ålfisket längs den skånska ostkusten ur historiskt, juridiskt och ekonomiskt perspektiv från medeltid till nutid	1
Per-Olof Forslund: Åhus län och dess gods	17
<i>Aktuellt om antikvariskt</i>	29
Arkeologi vid gränsen	

Ålfiske och åldrätter

– en studie i utvecklingen av ålfisket längs den skånska ostkusten
ur historiskt, juridiskt och ekonomiskt perspektiv
från medeltid till nutid

Av Birgitta Gjörtler

Lärare i historia på Väskolan i Kristianstad

Att ålfisket redan i det medeltida Danmark varit av stort ekonomiskt värde vittnar en lång rad rättsprotokoll och bestämmelser om. Den skånska ostkustens ålfiske har till modern tid bevarat vissa egendomliga särdrag och traditioner, som skiljer det från annat kustfiske. Fortfarande gäller i Skåne speciella ålfiskerättigheter, knutna till s.k. drätter. Det anses att det primära fisket längs ostkusten i Skåne har varit sillfisket. Allteftersom tiden gått har det strandnära laxfisket längs ostkusten ersatts av det mera lönsamma ålfisket. Genom århundradena har dock de båda typerna av fiske hört nära samman. Ålfisket har trots allt varit det dominerande strandfisket och har under lång tid satt sin prägel på kusten söder om Åhus och längs sydkusten i Skåne. De numera allt mindre fångsterna gör att det traditionella och hävdvunna ålfisket är hotat.

Ålen i Sverige

I Sverige förekommer ålen i landets vatten- drag undantaget fjällen och vissa smärre områden på Sydsvenska höglandet. Ål sprider sig till alla vattenområden där den inte hindras av oöverstigliga svårigheter. Däremot är de naturliga förhållandena inte optimala i östersjöområdet. Vattnet är helt enkelt för kallt. En metamorfos inträffar när gulålen nått en viss kritisk längd och gradvis går in i blankålstadiet. Ålarna slutar att äta och beger sig nedströms i sötvatten, simmar ned genom Östersjön och ut genom Öresund.¹

Skånska ostkusten från Åhus till Julebo- dåån kallas ibland för »Guldkusten». Ålfisket har i långa tider gett fiskarebefolkningen vid denna kuststräcka stora vinster. Vandrings- ålen tenderar att just här ansamlas i betydande kvantiteter.²

Numera vet man att yttre omständigheter påverkar ålvandringen. Strömriktningen, månens faser, salthalten i vattnet samt att ålen konsekvent söker sig mot varmare vatten är företeelser som anges som orsaker till vandringsmönstret. Spekulationer om ålens livs-

mönster har varit föremål för många teorier. Redan på 300-talet f.Kr. sysslade Aristoteles med ålens fortplantningsproblematik.³ På 1920-talet gjordes banbrytande upptäckter om ålens vandrings- , vilka i stort sett fortfarande gäller.⁴

Fångstredskap och fångstmetoder

Förutsättningen för ålfiske är att man förfo- gar över vissa tekniska hjälpmedel. Ål fiskas såväl i sötvatten som i saltvatten. Insjöfisket var genomgående av en helt annan betydelse i äldre tider än idag. Liksom insjöfisket är fis- ket till havs säsongfiske. Redskapens utform- ning och metoderna för deras användning är av central betydelse.

Ljustret, mjärden och nätet är ursprungs- redskapen när det gäller ålfiske. Ljuster av olika slag, ex. åljärn och nubba, användes i de gammaldanska landskapen.⁵ I Danmark var det utbrett med ljusterfiske på isen under vinterhalvåret. Ålljuster från medeltiden var vanligen tredelade och försedda med hul- lingar. Detta fiske har bedrivits sedan urmin- nes tider och omtalas redan i de medeltida

landskapslagarna.⁶ Flätade mjärdar, varav ålkupan är en, har förhistoriskt ursprung. Ålkupan förlorade dock tidigt sin användning utmed skånekusten. Krokar användes vid ålfiske med långrev både i insjöar och i havet på grunt vatten. Långreven är ett av huvudredskapen vid ålfiske.⁷

Vid sidan av de fasta fiskeredskapen var ålfiske med not det vanligaste under medeltiden.⁸ Fångstnät, såsom not, består av garn med fina maskor och är oftast i rörelse under själva fångsten, s.k. drivfiske. Flytgarn eller drivgarn är vad man kallar rörliga redskap.⁹

På språkhistorisk väg har man kunnat visa att ryssjan under tidig medeltid införts till vårt land från Mellaneuropa. Redskapets båda benämningar, ryssja och homma eller hamma,

svarar mot två olika ursprungsområden och invandringsvägar. I Skåne saknas sedan gammalt ordet ryssja; redskapet kallas här i stället homma. Homma betyder i sydöstra Skandinavien uteslutande ett redskap för ålfiske.

Ålbottengarn är ett senare påfund inom ålfisket. De första anskaffades av en öresundsfiskare omkring år 1910 och har därefter spritts öster- och norrut. Bottengarnen skiljer sig från homman i fråga om storlek. Ålbottengarn är ett fast fiskeredskap.¹⁰ På varje fiskeplats har garnen anpassats efter rådande bottenförhållanden. Bottengarnen vid ostkusten företer således olikheter både ifråga om konstruktion och uppsättning i förhållande till havsbottens beskaffenhet.

Flertalet redskapstyper fanns tidigt inom

insjöfisket med spärr- och ledanordningar som hindrade ålens framfart och ledde mot det stängda rummet. Dessa fasta fångstanordningar hade formen av permanenta byggnadsverk. De var stationära redskap avsedda för bestämda platser under lång tid. Ållanor och ålkistor, även kallade ålhus och ålkar, var sådana fasta fångstredskap. I fisket med ålkistor förekom en fångstfördelning under medeltiden och framåt i tiden. En ålkista i kollektiv ägo var inget individuellt fiskeredskap, och vittjandet av fångsterna bevakades noga. Lanfisket beskrevs som gårdsfiske, dvs. hörande till gård eller skattlagda fisken.¹¹

De viktigaste fångstanordningarna i det medeltida Danmark var de fasta ålgårdarna, som fanns överallt vid kusterna i de inre danska farvattnen. I brev mellan företrädare för adeln och kronan förekommer ofta begreppet ålgård även längre framåt i tiden. En ålgård bestod av en ryssja, som anbragtes vid änden av en vidjeflätad rad, som stod stöttad av pålar ut från kusten. Ofta bar pålarna tillika en primitiv bro, som fiskaren utnyttjade, när han ryktade ryssjan. I nyare tid har den risflätade raden ersatts av en garnrad. Ålbroar vid kusterna kunde också vara gjorda av sten. Dessa var mellan två till tio famnar långa. Under senmedeltiden användes två eller flera hommor.¹²

Vid sidan av de fasta fångstinrättningarna var ål vad ett annat av huvudredskapen vid ålfiske. I ett förbud, den 17/8 1581, ställt till »... alle, der bruge Kronens Aaledrætter i Giers Herred, som Aruid Huitfeldt har i Befaling, mod at fiske med Hummer eller andre ulovlige Fiskeredskaber i Helligaae; der skal bruges Aalevod og andre saadanne Redskaber, som fra Arilds Tid have været sædvanlige, dog maa der paa de to sønderste Drætter, der ikke kunne fordærve nogen ovenfor dem, bruges Hummer eller Vod ...», framkommer det tydligt att fiske med vad förekom.¹³

Fiskerättigheter under medeltiden och fram till 1658

Frågan om fiskeplatsernas omvandling från temporära till permanenta boplatser anknyter till det yrkesmässiga fiskets uppkomst. Sillfisket var det dominerande runt Skånes kuster, med skanörsfisket på 1400-talet som det viktigaste. Åhus, Kivik och Simrishamn utgjorde under 1300-talet viktiga hamnar på ostkusten med sillfisket som bas.¹⁴

Vandringsålens speciellt stora förekomst på Skånes ostkust har efter hand givit kusten den prägel som idag finns på denna kuststräcka. Invid den fria sandstranden har ålfiskarens arbetsplatser resulterat i en rad torkställningar för nät samt ålbodar för förvaring av redskap. Dessa har också sedermera fungerat som övernattningsplatser för fiskarena.¹⁵ I allmänhet tillkom de första bodarna under 1700-talet i närheten av drätterna. Under åren 1820–1840 började många byggas. Mellan Åhus och Kivik kunde det ligga ålbodar med ca 500 meters avstånd. Numera finns endast ca 100 st kvar mellan Åhus och Kåseberga. Många har rivits eller gett plats åt sommargäster.

Vad är då en drätt? Med en drätt avses rätten att fiska med fasta redskap utanför en strandremsa av en viss längd. Drätter är skattlagda fisken och betraktas som fast egendom.¹⁶ Ordet drätt härleds ur verbet draga. Pluralformen är drätter.¹⁷ Drätt är också ett sydsvenskt ord för en bonad som ingick i »dragningen», dvs. vid högtider klädde vägar och tak i stugan.¹⁸

Platserna för ålfisket har i Skåne fått namnet »drätter», att jämföra med sammansättningarna »fiskdrätt», »laxnotedrätt» och »tobisdrätt». Ordet drätt kan därmed kopplas till fiskemetoden: att draga not för att fänga bytet.

Enligt moderna ekonomiska kartor förekommer i trakterna av Kivik, Vik, Baske Mölla, Simrishamn och Brantevik i stället sammansättningar med efterlederna »-sätte-

ret» eller »-sättet», för motsvarande juridiska beteckning som i drätterna. Ordet »-sätter», neutrum, är ett för dessa trakter specifikt ord bildat av stammen i verbet »sätta» och med betydelsen plats där man sätter fiskeredskap, ex. ålfiske. »-sätteret» och »-sättet» ingår i en rad namn på fisken vid dessa orter, ex. »Tittutsättet», »Vikssättet», »Tjörnedalasätteret», »Kroksättet» och »Hammarsättet». ¹⁹

När det gällde fiske med avspärning har ett särskilt begrepp använts i sammanhanget, nämligen fiskeverke. Fångstmän tvingade fisken in i ett självfångande redskap. Dessa spärrar var särskilt viktiga för att fånga vandringfiskar som lax och ål på deras väg för att leka. Vattendraget fick inte stängas av helt och rätten vid en fiskeplats reglerades i landskapslagarna. Enligt dessa fick en hel avspärning bara företas när man ägde mark på båda sidor av vattenflödet. Mark på den ena sidan gav rätt till att bygga fiskeverke till mittströmmen. I landskapslagarna stod bestämmelser om färskvattenfiske och kvarnar samlade. Ofta var de båda företeelserna förenade, då kvarnfördämningar kunde fungera som spärranordningar. Den s.k. ålkistan förekom just i förbindelse med kvarnar. Åtskilliga belägg för detta finns från 1500-talet. Följande urkundsutdrag ger information om ovanstående, bl.a. i ett brev den 26/10 1572: »... hvorved Landgilden, af nogle Møller i Frederichsborg Len, der efter deres Indehaveres Beretning ere satte for højt i Landgilde, nedsættes, saaledes ... af Gilde Mølle med 1 Pd Mel, som gaves af den til Møllen liggende Aalekiste, der nu er lagt till Slottet her ...». ²⁰

Under 1100- och 1200-talen växte städer upp runt Östersjön. I länderna försökte respektive kung lägga under sig stränderna och skaffa sig s.k. vrakrätt. Först skedde det i Danmark och sedan i Sverige. I Norge skaffade sig kungen strandrätt 1278. Med hjälp av politiska åtgärder förde städerna en ständig kamp för att upphäva strandrätten. Kampen

tillspetsades då frågan aktualiserades angående privilegierna. ²¹

Enbart strandbrädden hörde till privat äganderätt enligt en gammal uppfattning i Danmark. Havsbotten och havet tillhörde kungen, dvs. staten. Redan i den jutska lagen, av år 1241, upptogs en grundsats, som innebar att den till strandbrädden gränsande havsbotten tillhörde kungen. Denna lag innehåller nämligen en bestämmelse, att »... vrak, som kommer till land och ingen man följer eller kommer efter, det hör konungen till, förty att konungen äger alle Forstrande, och det, som ingen man äger det tillhör konungen ...».

Begreppet forstranden var obestämt, men anses vara området utanför den normala vattenståndslinjen till ett djup där fartyg kunde ankra. Då forstranden inte var underkastad enskild äganderätt har sedan gammalt ansetts att äganderätten till de till havet gränsande jordegendomarna enbart sträckt sig till den normala vattenståndslinjen, dvs. till gränsen för den del av havsbotten som över-sköljes av havet. Forstranden finns som en kungens tillhörighet också omtalad i den äldsta av de danska landskaps- eller provinsiallagarna, nämligen den skånska lagen. Tillkomsten för denna anses vara efter 1202 men före 1216. Denna innehåller artiklar för borgare, köpmän, fiskare och andra att »... ingen skall lägga timmer eller stenar uppå vore gadher eller stræde och ej bygga steilrum uppå vore forstrande ...». En steilrum var en plats vid havsstranden där fiskare använde sig av torkställningar för att hänga upp sina nät. Den egentliga »forstrandsrätten» fanns förutom i jutska och skånska lagen erkänd i den själländska lagen. Kungen var som följd av detta ägare av forstranden. Han fick jämte vrak och vrakdelar också tillgodoräkna sig »valfiskar» och andra större fiskar.

Forstrandsrätten vilar på den grundsatsen att vad ingen man äger, det äger kungen. Kungen var också sedan urgammal tid inte

Kroksdrätten eller -sättet vid Baskemölla var en av kustens längsta, 1.669 alnar, dvs, ca en kilometer. Den var indelad i fyra lotter, och på varje lott satte man upp till sex hommor. På denna bild från 1930-talet ser man de typiska hommebåtarna i kåsen och i vattnet mellan dem sumparna, där den levande ålen förvarades. Till höger om den gamla ålaboden, kallad Kråsebo, hänger ett större och »modernare» ålbottengarn, medan man ytterligare ett steg till höger torkar den äldre typen av små hommor, som sattes flera stycken i rad. Foto: Frans Löfström, Österlens Museum, Simrishamn.

blott ägare till forstranden utan till hela det danska sjöterritoriet. Därmed härskade han också över fiskeriet vid landets kuster och i sunden mellan landsdelarna. Han kunde pålägga avgifter som villkor för rätten att fiska och dessutom förbjuda enskilda personer ensamrätten på fisket; mot eller utan avgift.²² Att det vållade problem kring fiskerättigheter är kanske inte så konstigt.

Efter valdemarstiden på 1100- och 1200-talen började forstrandsrätten gå i förläning till adeln och kyrkan, så att kungarna ofta upplät den åt adliga och kyrkliga ägare av egenodomar. Efter hand blev det vanligt att forstrandsrätten också åtföljdes av fiskerirätten. Kungens förfoganderätt över fisket, särskilt rättigheten att påbjuda avgifter, sökte man inskränka genom handfästningsförfarandet. I Christian II:s handfästning år 1513 och Fred-

rik I:s år 1523 fanns bestämt att kungen varken fick hindra dem som bodde vid stranden att fiska vid den eller förhöja avgifterna för dem. Efter reformationen skedde inskränkningar endast till förmån för adeln. I Christian III:s handfästning av år 1536 stadgades följande: » ... Sammaledes maa og skall Danmarks Riges Raad og Adel nyde deres fri Fiskeri for deres egen Grund, som de hidtil af Arilds Tid med rette havt have, og besønderligen de i Kong Hanses Tid have havt. Er nogen hærover sket Uret, ville vi naar Vi forfare ret til, og skal besønderligen hver Mand nyde Aalegaarde for deres egen Grund, undtagen udi Fjorde, som Kronan og den meinige Mand have Skade af, dog skulle de Fiskegaarde blive ved Magt, som have været af Arilds Tid ...». Detta stadgande innehåller den äldsta bestämmelsen om rätt att bruka ål-

gårdar. Orsaken till att ålgårdar särskilt nämns var den ansedda nödvändiga begränsningen i tillåtelsen att bruka desamma.

Föreskrifterna om den tillförsäkrade fria fiskerätten för adeln, jämte ålgårdsrätten utanför egna jordegendomar, fördes – genom Christian III:s recess av 1547 och den koldingska recessen av 1588 – över i den allmänna lagstiftningen. Adelns rätt att deltaga i fiske förstärktes. Godsen arrenderade ut fiskerättigheterna och krävde betalning i fisk. Man betalade per dräkt med viss vikt av färsk ål, insaltad ål eller i penningavgifter.²³

Under 1500-talet fick den danska adeln ett ekonomiskt uppsving. Fiskerinäringen blev också mer intressant. Den första uppgiften om ålfiske i Skåne kommer från ett brev daterat 1511. Glimmingehus grundläggare Jens Holgersson i Glimminge arrenderade av ärkebiskopen Birger Gunnarsson i Lund »... två åle dretter mellem Sandby beck och Kijlsz-becken wed søndre strand paa Haaby læije som tilhører archebiskopzsædet, och gaff therefore tije skelling aarligt landgille ...».²⁴ Detta är en intressant uppgift eftersom Kronan av hävd disponerade forstrandsrättigheterna tillika med fiskerirättigheterna.

Åtskilliga dokument finns bevarade som belägger allvaret och betydelsen av ålfisket. Det står talat om hur mycket ersättning som ska erläggas för bruket av en åldrätt, om vikten att inskriva åldrätter i jordeboken och om tvister som uppstod angående privilegierna.

Fortfarande var dock under 1500-talet sillfisket det mest betydande i Östersjön. Yrkesfiskare i vår tids mening existerade knappast. Fisket var i huvudsak en binäring som utövades av olika samhällsgrupper. Men under den här perioden växte en yrkeskår fram.²⁵

Även kyrkan hade del i fisket både i Danmark och i Sverige. Efter ett påbud år 1084 av påven Gregorius VII infördes i Danmark tiondet någon gång före 1145. Principen var att av tiondet skulle 1/3 gå till sockenkyrkan,

1/3 till prästen och 1/3 till ärkebiskopen, varav en del till de fattiga.

Den medeltide fiskaren ombesörjde kronans, godsens och kyrkans krav på fisk. Dessutom fiskade man för eget behov. Men enligt den i handfästningarna begränsade förfoganderätten kunde kungarna utöva den sedan gammalt hävdade regalrätten till fiskeriet och mot erläggande av avgifter upplåta fiske.

Regalrätten till fisket var sådan den enligt föregående utvecklats, då Skåne, Halland och Blekinge tillföll Sverige år 1658 genom Roskildefreden. I Christian IV:s recess år 1643 hade den skånska lagen tillika med andra landskapslagar, utom den jutska, undanträngts. Kungens äganderätt till forstranden var en fullständigt erkänd grundsats. Förutom att den jutska lagen, recesserna och vissa speciella lagar gällde vid tidpunkten för nationalitetsbytet i Skåne, skulle försvenskningen av fiskerättigheter – och därmed också ålfiskerättigheter – vålla problem i framtiden.²⁶

Ålfiskets stora ekonomiska betydelse speglas i en lång rad urkunder från 1500- och 1600-talen. Den förtecknas i kungens och kronans åldrätter, men kan också ses i bondebefolkningens skyldigheter att betala en stor del av sitt landgille i ål.

Gladsax blev kungsgård år 1400. På borgen residerade den danske kungens »Lehnsmænd» över denna del av Skåne, »Gladsax län», till 1621. Borgen var belägen strax söder om kyrkan, och här satt i nära 200 år en rad av Danmarks främsta herremän och bevakade kungens domäner och sina egna intressen.²⁷ I de utförliga handlingarna i samband med att Jakob Beck byter till sig Gladsax län 1621 finns det angivet att det inom Ravlunda län finns 14 åldrätter. »... i Raufnelunde Len 14 Aaledraet og i ...», samt »... i Gladsaxe Len 9 Aaledraet, som nogle Mænd i Bandstrup Len have haft i brug: i Gladsaxe Len folgende Hummersæt, der aarlig give til Gladsaxe Fjerdeparten af hvad Aal der fanges, nemlig:

Simbris Sæt, Vigs Sæt, Schidenkasse Sæt, Kyvigs Sæt og Hundemolle Sæt, i Schiberup Aa 1 Orredfiske, hvoraf der ingen Landgilde svares, ...».²⁸

Åldrätterna inom Gladsax godscomplex spelade en stor ekonomisk roll, och även vid äldre förteckningar av godsets skatteunderlag har åldrätterna och deras avkastning nämnts speciellt.²⁹ Ett annat exempel på åldrätters betydelse för skatteunderlaget nämns den 18/9 1580 då Anders Skriver befrias från skatt: »... Anders Skriver i Gisløf, Herredsfoged i Jerrestad Herred maa være fri for Landgilde og anden Tynge af sin Gaard og et Aaledræt, saa længe han er Herredsfoged».³⁰

Efter 1658

Fisket i saltsjön i Sverige var redan under medeltiden föremål för strävanden från kronans sida att tillgodoräkna sig inkomst genom att utkräva avgifter av de fiskande. Fiskevattnet betraktades såsom »en konungens allmänning».³¹ De under medeltiden framträdande regalrättsanspråken hävdades tydligare av Gustav I. Uppfattningen om kronans regalrätt till havsfisket vann under hans regeringstid full stadga och resulterade i anläggningar av kronofisken. Kronans enskilda fisken brukades till en början vanligen för kronans egen räkning, men blev efter hand upplåtna åt enskilda mot årliga avgifter eller genom skattläggning bestämd ränta.

Den regalrätt till havsfisket som kronan i äldre tid lagt under sig blev upphävd genom den första allmänna fiskeristadgan av år 1766. Regalrätten fick ge vika för strandägarerätten. Den allmänna huvudregeln blev att fiskerätten vid öppen havsstrand så långt landgrundet räckte tillkom strandägaren, men att vattnet utanför gränsen för strandägararens enskilda fiskerätt, dvs. utanför det ställe där landgrundet upphör och djupet tar vid, skulle vara en fiskeallmänning, fritt tillgänglig för varje svensk.³²

Vid de gamla danska provinsernas avträdande till svenska kronan genom freden i Roskilde 1658 tillförsäkrades invånarna att »... blifva vid deras vanliga rätt, lag och gamla privilegier och friheter oturberade och obehindrade, såvida de icke löpa eller strida contra leges fundamentales af Sveriges krono...». Till följd av detta kom dansk rätt att tillämpas i Skåne ända tills svensk rättsskipning kan anses genomförd 1683. Den svenska rättsåskådningen i fråga om saltsjöfisket, vilken skiljer sig från den danska, tillämpades inte fullt ut i och med uniformitetens genomförande utan vann först så småningom insteg i rättstillämpningen. En lång rad utslag i tvister och vitesförbud mot saltsjöfiske finns bevarade i domböcker. I Kristianstads län har dock endast två vitesförbud anträffats. Båda gäller frälseegendomar i Villands härad.

1670 utfärdades en jordrevningsinstruktion för Skåne enligt vilken såväl krono- som skattehemman och utsocknesfrälsehemman skulle skattläggas efter åkerns och ängens godhet. Därvid skulle också hänsyn tagas till övriga förmåner befintliga vid respektive hemman. I instruktionen sägs att grunden till all skattläggning på landet består i ett antal punkter varvid skulle beaktas fördelning av skogs- och slättbygd, huvudägornas myckenhet, åkerns och ängens godhet samt till huvudägors »... härligheter af allehanda tillydande lägenheter ...». Det föreskrevs vidare att »... ingen sjö, ström, kvarn, gatehus, skog eller svinsållon, utjord, åker eller äng, ålfiske, notedrækt och allmänning, som antingen öde ligga, eller årligen till en annan lejas at borthöstas eller eljest af någon är i bruk, blifver förbigången, utan sättes uti jordeboken efter görligheten för penningar och skattlägges efter den taxa och pris, som här i landet emellan bönderna är i bruk, lämpande taxan efter orternas sedvana och gamla bruk; ...».³³

Enligt 1670 års jordrevningsinstruktion

skulle alltså vid hemmanens skattläggning hänsyn tas till fiske. Förutsättningen var att det kunde med fördel vara till avsalu eller till förmån för hushållet. Om så var fallet skulle fisket särskilt skattläggas, dvs. taxeras till ett visst belopp. Vidare skulle ålfisken skattläggas efter den taxa och det pris som mellan bönderna var i bruk. Taxan lämpades med andra ord efter sedvana. I jordrevningsprotokollen för Villands, Gårds, Albo, Järrestads och Ingelstads härader har saltsjöfisket i stort inte tagits i beräkning vid hemmanens skattläggning. Endast i några fall har ålfisken, s.k. åldrätter, inräknats i skattläggningen av de hemman till vilka de brukats. Däremot har ett stort antal åldrätter blivit skattlagda som självständiga fiskerier.

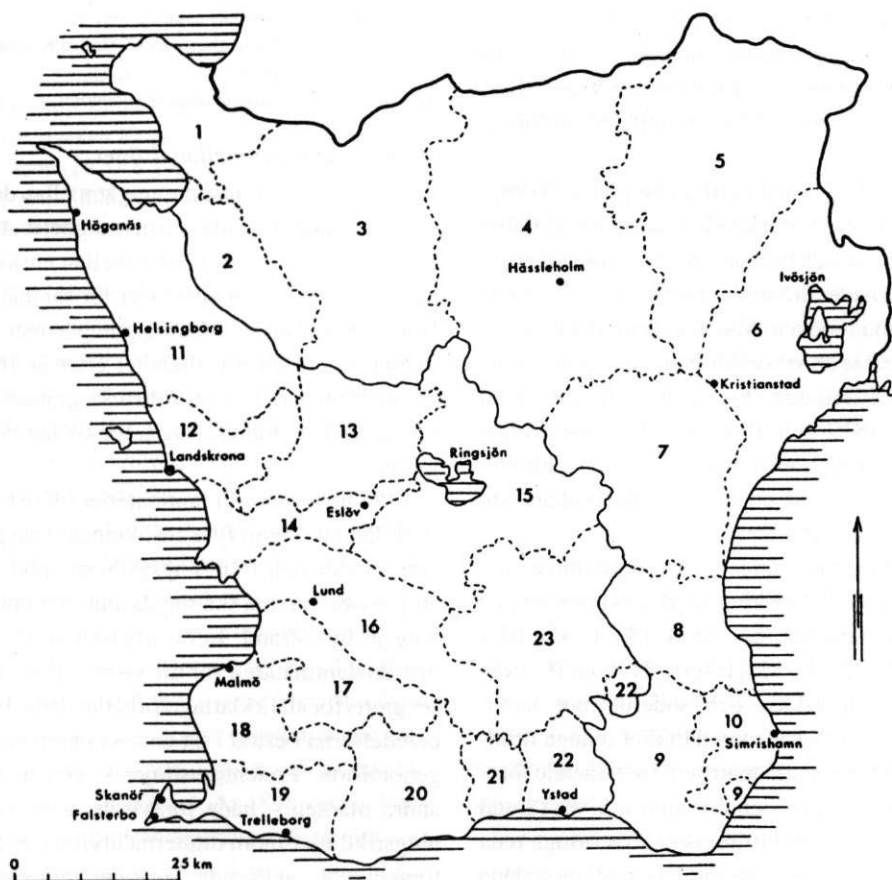
I samband med den anbefallda omregleringen av indelningsverket i Skåne 1682 blev åtskilliga ål- och tobisdrätter på östra sidan skattlagda år 1688. Efter hand har på denna kuststräcka tillkommit andra åldrätter så att länets östra kust kännetecknas av skattlagda fisken av vilka flertalet återfinns som självständiga fiskerier.³⁴

Först genom tillkomsten av 1766 års fiskeristadga blev regalrätten till havsfisket upphävd. Under andra hälften av 1700-talet började enstaka åldrätter att försälgas, men den stora utförsäljningen skulle inte ske förrän på 1850-talet efter »Kongl. maj:ts Nådiga bref» den 22 mars 1850. Det var i allmänhet bönderna, tillika strandägare, som köpte drätterna på auktioner. Åldrätterna övergick från att ha varit krono- till skattedrätter. Även genom gåvobrev överläts åldrätter. Vå hade exempelvis 55 åldrätter utmed kusten och gav 1690 nio ålfisken till änkan på Hammarshus, eftersom hon tagit upp gården av öde och skulle hålla fyra indelta knektar. Fisket skulle underlätta finanserna. 1828 och 1832 delades Hammarshus egendom och med detta även fiskerätten.³⁵

På 1830-talet uppstod frågan om att omar-

beta fiskerilagstiftningen. 1852 utarbetades inom civildepartementet ett förslag till förnyad stadga om fiskerierna i riket. I den nionde paragrafen står det: »Är genom urminnes hävd, eller genom särskilt stadgande avtal, dom eller skattläggning, eller på annat lagligt sätt annorledes bestämt om fiskerätten å ett eller annat ställe, än i detta kapitel sägs, vore det gällande, om ock strandrätten därigenom inskränkes ...»³⁶ 1878 ansåg riksdagen att ett behov förelåg om ändringar i fiskeristadgan. En kommitté tillsattes. 1883 avgavs ett betänkande med förslag om rätt till saltsjöfiske som mynnade i 1896 års lag om rätt till fiske. I första paragrafen i 1896 års lag om rätt till fiske står det: »I öppna havet ävensom vid sådana kronan tillhöriga havsstränder samt i saltsjön belägna skär och holmar, vilka icke till något hemman höra eller under särskilda villkor innehavas, äga varje svensk undersåte rätt att fiska; ej må dock fast fiskeredskap där utsättas, utan att konungen därtill giver lov eller i fall, varom i 2 § sägs Konungens befallningshavande lämnar särskilt tillstånd. Med fast fiskeredskap förstås i denna lag fiskegård samt annan med pålar eller annorledes vid sjöbotten stadigt fäst redskap, som står på samma ställe längre än tjugofyra timmar och som vittjas där den står utan att upptagas. All annan redskap anses som rörlig».³⁷

Kammarkollegium fick genom en remiss 1911 sig anbefallt att verkställa utredning och avge utlåtande i fråga om fiskerättsförhållandena i de forna danska landskapen. Utredningen mynnade i förslag till vissa förvaltnings- och lagstiftningsåtgärder. Lagen från 1896 om rätt till fiske föreslogs ändrad. Utredningen presenterades i SOU 1925 angående fiskerättsförhållandena vid rikets kuster. I undersökningens utredning framkom det att fiskerättsförhållandena vid Kristianstads läns östra kust förhöll sig på följande sätt: I allmänhet var fisket fritt utom vad gällde ålfisken. I Villands härad var det utarrenderat, i

Häradar i Skåne:

1 Bjäre härad	7 Gälds härad	13 Onsjö härad	19 Skytts härad
2 Södra Åsbo härad	8 Albo härad	14 Harjagers härad	20 Vemmenhögs härad
3 Norra Åsbo härad	9 Ingelstads härad	15 Frosta härad	21 Ljunits härad
4 Västra Göinge härad	10 Järrestads härad	16 Torna härad	22 Herrestads härad
5 Östra Göinge härad	11 Luggude härad	17 Bara härad	23 Färs härad
6 Villands härad	12 Rönnebergs härad	18 Oxie härad	

Gälds och Albo häradar var åldrätterna knutna antingen till Kristinehofs fideikommissgen- dom eller till andra innehavare av där belägna åldrätter. I Simrishamn utarrenderades ålfis- ket och längre söderut förbehölls rätten till ål- och laxfisken av innehavarna av skattlagda ålfisken.

Sammanlagt fanns i början av 1900-talet ca

250 st ålfiskerättigheter i Kristianstads län. Siffran är dock osäker då inte alla upptagna fisken i utredningen kunnat identifieras eller fastställas. Ytterst få drätter sorterade under kronan. Drätterna har olika drättnummer och är de forna beteckningarna. På lantmäteriets ekonomiska kartor finns numera nummer- beteckningar, vilka fungerar som register-

nummer. På 1974 års kartor finns inga åldrättsgränser utritade. Endast drätternas namn och fastighetsnummer finns medtagna. Kartorna revideras vid eventuella förändringar årligen.

I samband med kartläggningen av Torups gods 1692 förtecknades samtliga åldrätter med namn och brukare. Av de sammanlagt 28 uppräknade drätterna fanns nr 1–21 inom Ravlunda socken. Man kan genom dokumentationen se att vissa åldrätter bytt namn genom åren. Ytterligare dokumentation tillkom år 1776, 1839 och 1863. En del förändringar görs genom hopslagningar till dubbeldrätter eller genom att en och samma brukare använder flera drätter.³⁸

En lång rad drätter har fått sitt namn enbart genom att de benämns med sockennamn och registernummer, ex. Åhus 183:1, Vä 10:1 Olseröd 21:1, Maglehem 21:1 m.fl. Från maglehemstrakten och söderut mot Sandhammaren finner man däremot många drättnamn som går att identifiera i närstående företeelser. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL) har i sitt kortregister sökt bringa reda i dessa ofta gamla namn. Exempel på sådana är:

Maglehem

Ådrätten	Efter läget vid Julebodaån. 1688.
Truedsdrätten	Trued, som ägt/brukat drätten. 1688.
Backadrätten	Sam.blandning med Bäckadrätten. 1688.
Bökadrätten	Läget vid en bäckmyrning.
Björndrätten	Person- eller djurnamn.
Dunkelsdrätten	Namnet starkt korrumperat. 1688.
Trulsdrätten	Truls, som ägt/brukat gården. 1688.
N. Elvakärrsdrätten	Backen Älvakullen vid Killehusen.

Ravlunda

Veste Larsdrätten	Efter Lars i väster. 1688.
Hästedrätten	Höst = skörd. 1688.
Lofsdalsdrätten	Troligen ett naturnamn; Lövdalen
Oredrätten	Ör = en samling mindre stenar. 1688.
Ravedrätten	Trol. gammalt naturnamn. Rävdales. 1688.
Skadedrätten	Skaden = stor sten på stranden. 1688.

Bosadrätt	Form av bosa, springa häftigt. 1688.
Kalmaredrätt	Namngivn. okänd. Staden Kalmar? 1688.
Vitemöllasättet	Sätteret utanför Vitemölla.

Gränsdragningar mellan drätter

I modern tid har gränsdragningar mellan drätter vållat både enskilda och myndigheter stora problem. Långdragna tvister mellan enskilda har resulterat i stora kostnader för samhället. Konstateras kan att skattläggningar mer intresserat svenska myndigheter efter år 1658 än att bringa reda i ofta diffusa gränsdragningar mellan drätter. Några försök har dock gjorts.

1957 hade t.ex. till lantmäteriet i Kristianstads län inkommit fyra ansökningar från privatpersoner och från Yngsjö byanämnd om att gränsbestämma skattlagda åldrätter utmed Yngsjö bys strand. Inför arbetet redogjorde distriktslantmätaren för att vissa förberedelser gjorts för att få klarlagt förhållandena. Förberedelserna bestod i att en viss uppmätning genomförts. Pretentionslinjer – stenar och andra märken – hade förevisats, samt sättningsriktlinjer inom drätterna utvisats. Efterforskningar angående äganderätten hade verkställts. I inledningen till förrättningsarbetena klarlades vissa ägandeförhållanden med kompletterande uppgifter.³⁹ Distriktslantmätaren lämnade en redogörelse för behandlingen av frågan om gräns för åldrätterna vid tidigare verkställda förrättningar. I redogörelsen framgick att den äldsta kända kartan över dessa åldrätter var en karta över utmarcken till Yngsjö by av år 1752 av Gab. Norström. Till denna karta finns inte några handlingar. På kartan har streckade linjer dragits ut i havet. Linjerna är ungefärligen parallella. I söder går de vinkelrätt mot kustlinjen, men i norr bildar de sned vinkel. De är av varierande längd – en till fem cm. Mellan dessa linjer finns anteckningar rörande gods eller hemman till vilka den åldrätt hör som linjerna tydligt avser. Exempelvis står det:

- 1) »Fem stycken Krono-åhl-drätter, brukas av åboen Anders Nilsson uti Wanneberga By och Willands härad».
- 2) »En åhl-drätt till Hospit i Christianstad».
- 3) »Tre stycken Kronodrätter brukas emot afgift af åboen på N° 6 Yngsjö».
- 4) »Frälse-Åhl-drätter lydande till Ovitsholms Gård».⁴⁰

Det var inte känt om någon gränsbestämning förekommit vid sagda tidpunkt. 1752 års karta betraktades följaktligen endast som en redovisning av var ålfiske bedrevs, inte som en gränsbestämning i vedertagen mening. De nämnda noteringarna på kartan hade som uppgift att redogöra för de olika drätterna, till vilka fastigheter de hörde samt vem/vilka brukarna var. Vidare framkom det att vid enskiftet i Yngsjö by 1815 och vid laga skiftet 1845 helt saknades uppgifter om åldrätterna.

År 1835 hade ett försök till utstakning av tre åldrätter inom byn gjorts. Men då någon överenskommelse mellan sakägarna inte gick att uppnå enades man istället om att respektera hävdvunna gränser. År 1848 verkställdes en förrättning rörande gräns mellan åldrätter motsvarande på 1752 års karta: »litt a, 2 1/2 onummerade Åhl-drätter af öde upptagne» och »litt b Fem stycken Krono Åhl-drätter». Förrättningen ansågs inte som en gränsbestämning mellan fastigheter utan såsom en överenskommelse vad beträffar ekonomiska frågor.

Åren 1862–63 verkställdes en utstakning av samtliga åldrätter utmed Yngsjös kust. Vid förrättningen företeddes 1752 års karta som »... utvisar längden för hvarje åhldrett, och antages denna karta till rättesnöre för åhl-drättsutstakningen ...». Längdmätning verkställdes utmed stranden och viss utjämning företogs av konstaterade motsägelser mellan karta och hävd. Ingenting sägs beträffande sträckningen i vattnet av gränserna mellan de olika drätterna. På den upprättade kartan har förrättningsmannen antecknat: »... Denna

karta är gagnad för utstakning af åhl-drätterna i Östersjön och visar de röda linjerna gränser för desamma ...». Undersökningen har verkställts rörande drätternas utsträckning utmed stranden och vissa landmärken har utsatts. Riktningarna ut i havet har däremot inte behandlats. Gränsbestämningarna anses därmed ej verkställda.

År 1886 gjordes en förnyad utstakning utmed Yngsjös strand. Den enda skillnaden mot 1862–63 års utstakning var att bredden angavs i meter i stället för som tidigare i alnar. Efter 1886 har inte någon sammanhängande utstakning gjorts beträffande åldrätterna. Vissa lokala begränsade förrättningar har förekommit. År 1890 och år 1891 verkställdes utstakningar med hjälp av 1886 års karta. År 1903 genomfördes en laga delning mellan två åldrätter: Åhus 181:1 och Åhus 182:1. År 1915 verkställdes ytterligare en laga delning mellan åldrätterna Åhus nr 184 och nr 185. Utöver dessa förrättningar konstaterades att ingenting annat gjorts vid tidpunkten för förhandlingen.

Fortsättningsvis genomfördes 1957 överenskomna, nya utstakningar med hjälp av kompass och andra hjälpmedel från Lantmäteriet. Beslutet över utstakningarna godkändes av berörda markägare. För att undvika förväxlingar mellan gräns för åldrätt och annan markering föreslogs att gränserna skulle markeras med avsågad järnvägsräls, som skulle läggas ned i sanden om 1,5 meters längd och som skulle förstärkas med betonggjutning. Sakägarna godkände även detta. Verkställande av markeringar och inmätningar genomfördes. Den 14/2 1959 fastställde överlantmätaren i Kristianstads län gränsbestämningarna.⁴¹

Av redogörelsen framgår tydligt att vad beträffar utstakningar och karteringar har ålfisket bedrivits i stor utsträckning av hävd. Intresset från myndigheternas sida angående dessa frågor har funnits, men åtgärder har säl-

lan vidtagits för att komma till rätta med dessa ofta affekterade problem.

Ekonomiska aspekter

Huvudsyftet med skattläggningen under Gustav 1:s tid var att få bestämd del av egendomens avkastning, som skulle tillkomma kronan i årlig skatt. De ständiga skattläggningarna tog sin början i Sverige i slutet av 1530-talet och pågick fram till mitten av 1600-talet. Några bestämda regler för dessa skattläggningar fanns inte. En väsentlig förändring skedde från år 1670 då man införde metodiska skattläggningar i bl.a. jordrevningsinstruktionen för Skåne. I möjligaste mån sökte man beskatta alla de nyttigheter som följde med jordegendomar. Vid saltsjöfiskets beräkning i räntan tog man hänsyn inte bara till sedvänjor, utan man gjorde också uppskattningar av allt fiske. I Skåne beräknades i allmänhet ålfiskerna så att fiskets ränta togs ut efter visst belopp för varje till fisket brukad ålhomma. Dessa skattlagda fisken är upptagna i jordeboken som en egen enhet bland fiskerier. Deras ägare har uteslutande rätt till fiske inom det område fisket omfattar, men endast till det slags fiske för vilket räntan satts, exempelvis fiske av ål inom ett ålfiske.

Skatteköpen från kronan av enskilda personer har inneburit att skattläggningarna från tidigare perioder haft stor betydelse. Tvister angående fiskenas sträckningar har förekommit framför allt ur skattesynpunkt. Frågor om skattlagt ålfiskes sträckning i havet har varit föremål för domstolars avgörande. De särskilt skattlagda fiskenas rättsliga ställning kan anges på följande sätt: »Ägaren av ett skattlagt ålfiske har uteslutande rätt till fiske efter ål inom det vattenområde över vilket ålfiskets rätt må anses sträcka sig. Ägaren av det hemman vid vars strand det skattlagda ålfisket finnes, är lagligen oförhindrad att å sådana tider av året, då ålfångst ej ifrågakommer, idka allt slags fiske vid hemmanets strand ävensom att

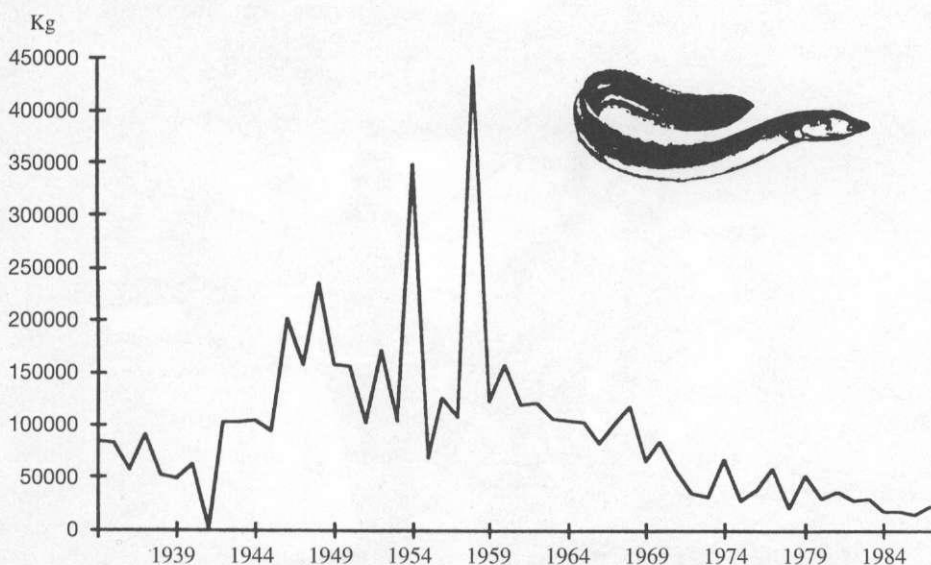
å andra tider utöva sådant fiske, som ej län-der till men för fisket efter ål».⁴²

Under mitten av 1900-talet fick ålfisket ett rekordartat uppsving. Man kunde livnära sig på att enbart fiska ål tre till fyra månader per år. Men under de sista två decennier har ålfångsterna sjunkit så kraftigt att endast få idag kan livnära sig på detta fiske. Ålfiskaren i gemen har blivit deltidsarbetande och den skånska ostkustens ålfiske är inte längre lönsamt. Den totala vikten av en ålfiskares hela årsfångst kan numera understiga vad man förr kunde få en enda natt vid särskilt gynnsamma tillfällen. Om orsakerna till denna utveckling har diskuterats mycket. I den mån de kan hänföras till Östersjöns nedsmutsning är en fråga som aktiverat miljövärdare och politiker. 1962 startades Nymölla sulfitmassafabrik och enligt en teori skulle ålen ta andra vägar än tidigare förbi denna anläggning.⁴³ Även andra faktorer som virusangrepp och vattentemperaturens fluktuationer förekommer i debatten. Bevisligen har ålfångsten minskat.⁴⁴

För framtiden beslöt Länsstyrelsen i Kristianstad att genomföra ett projekt för att fastställa läge på redskap samt gränser mellan de olika ålfiskedrätterna längs den skånska ostkusten. Som underlag för utredningen finns en flygfotografering utförd 1988–89, som visar de olika redskapens utplacering. Uppgifter om åldrätter finns bl.a. också i SOU 1925: 19, i material hos fiskenämnden, i genomförda gränsbestämningar och i lantmäteriarkiv. Arbetet ska utmynna i en rapport med en förteckning över åldrätterna samt i en kartbilaga där gränserna mellan drätterna är markerade. Efter ca 350 års uniformitetssträvan kommer kanske det ostskånska ålfisket att fullständigt gå upp inom det svenska regelverkets ramar.

På Länsstyrelsens fiskerienhet utföras utsträckningstillstånd för brukarna av åldrätter. Dessa gavs 1994 som högst 1 100 meter.⁴⁵ Till problematiken kring utsträckningstillstånd

Ålfångsterna vid de fasta ålfiskena på kuststräckan ÅHUS- KIVIK 1935 - 1988

Statistik över ålfångsterna vid de fasta ålfiskena på kuststräckan Åhus–Kivik åren 1935–1988.

År	Kg	År	Kg	År	Kg	År	Kg
1935	83.921	1949	236.065	1963	121.068	1977	39.380
1936	82.096	1950	157.650	1964	105.606	1978	59.151
1937	57.953	1951	157.223	1965	104.875	1979	22.063
1938	91.331	1952	103.047	1966	102.024	1980	53.070
1939	51.616	1953	171.790	1967	82.749	1981	29.743
1940	49.262	1954	104.218	1968	101.511	1982	36.789
1941	63.181	1955	348.562	1969	177.293	1983	27.820
1942	2.478	1956	68.700	1970	66.166	1984	29.733
1943	102.894	1957	126.591	1971	84.833	1985	18.209
1944	102.492	1958	108.534	1972	56.926	1986	19.023
1945	104.165	1959	442.919	1973	36.138	1987	15.149
1946	93.845	1960	123.720	1974	31.595	1988	23.089
1947	202.362	1961	157.798	1975	67.577		
1948	157.744	1962	119.407	1976	28.633		

hör att gränsmarkeringar saknas och fisket oftast bedrivs efter hävd. Detta förorsakar ibland konflikter med starka känslor inblandade. Tendensen i det numera olönsamma ålfisket är att drätterna brukas av allt färre

fiskare. Det är inte ovanligt att 3–6 drätter brukas av en enda fiskare. Från söder till norr i Kristianstads län finns ungefär 185 st åldrätter förtecknade vilkas brukare getts utsträckningstillstånd. För det mesta finns en enda

»Håller de måttet?» undrar kanske »ålakungen» Sven Wilhelm Nilsson och besättningen på ålaflottan. Foto: Länsmuseet i Kristianstad.

person bakom dessa tillstånd, i undantagsfall två personer.

Sammanfattning

Ålen är en förutsättning för att ett ålfiske överhuvud kan bedrivas. Redan under tidig medeltid hade man förstått att infånga denna fisk genom olika metoder på dess vandringar mellan hav och insjöar. Ljustret, mjärden, kroken och nätet är ursprungsredskapen i ålfisket. Insjöfisket bedrevs efter sina speciella metoder och det kustnära fisket efter delvis andra. De fasta ålgårdarna var de viktigaste fångstanordningarna i det medeltida Danmark, men även fiske med vad förekom. Efter hand har det kustnära fisket tenderat att få allt större fiskeredskap, framför allt genom införandet

av de s.k. ålbottengarnen i början av 1900-talet.

Vandringsålens speciellt stora förekomst på Skånes ostkust har efter hand givit kusten den prägel som den idag har. Att ålfisket bedrivits sedan lång tid tillbaka bekräftas i de många ortnamnen som är knutna till denna typ av fiske. Invid den fria sandstranden har torkställningar och ålbodar vuxit fram i närheten av drätterna. Med en drätt avses rätten att fiska med fasta redskap utanför en strandrensa av en viss längd.

Under medeltiden skaffade sig den danske kungen »forstrandsrätt». Den innebar att forstranden var en kungens tillhörighet. Därmed kunde han också härska över fiskeriet och pålägga avgifter för rätten att fiska. Under 1500-

talet sökte man inskränka förfoganderätten över fisket genom handfästningsförfarandet. Den danska adeln fick ett ekonomiskt uppsving och fisket blev mer intressant. Ålfisket var starkt reglerat med avgifter, och godsens arrenderade gärna ut ålfiskerättigheterna. Som betalning lämnades en viss mängd ål per drätt – färsk eller insaltad – eller penningavgifter.

Kyrkan hade också intresse i ålfisket, då ålen utgjorde ett gott tillskott under fasteperioderna. Den medeltida fiskaren ombesörjde kronans, godsens eller kyrkans krav på fisk.

Den sedan gammalt hävdade regalrätten till fisket var en fullständig grundsats då Skåne blev svenskt. I Sverige var regalrättsanspråken inte så tydliga under medeltiden som i Danmark. Först under Gustav I vann regalrätten full stadga. Genom 1766 års fiskeristadga upphävdes regalrätten till havsfisket, som kronan i äldre tid tillskansat sig.

Då Skåne blev svenskt tillförsäkrades invånarna att deras privilegier och friheter skulle få bli oinskränkta. Först genom intentionerna med 1670 års jordrevningsinstruktion skulle vid hemmanens skattläggning hänsyn tas till fisket. Vid den anbefallda omregleringen av indelningsverket i Skåne 1682 blev åtskilliga ål- och tobisdrätter skattlagda år 1688. I norra delen av Kristianstads län upptas i jordrevningen de flesta av drätterna, medan det generellt sett dröjde innan drätterna längre söderut i landet kom med i myndigheternas längder.

I exempelvis Ravlunda socken har antalet brukare genom århundradena varierat, medan antalet drätter i stort sett varit detsamma. Tendensen i Kristianstads län i modern tid är att antalet brukare minskar. Antalet drätter håller sig tämligen konstant, men ett flertal brukas inte längre, troligen på grund av att lönsamheten drastiskt minskat.

Vad beträffar utstakningar och karteringar är osäkerheten stor idag. Smärre försök har

genom tiderna gjorts för att gränsbestämma drätter. I Yngsjö utreddes och genomfördes en sådan utstakning 1957. Inga entydiga markeringar finns idag, vad gäller drätternas vinklingar ut i havet. Vid flygfotografering för några år sedan visade det sig tydligt att hävdade gränser ofta överskrids med felaktiga vinklingar på ålbottengarnen. Detta leder till konflikter som i vissa fall får avgöras vid tingsrätten. Länsstyrelsen har anslagit medel för att utreda gränser mellan drätter och för att fastställa läge på redskap längs ostkusten. Till slut blir kanske det skånska ålfisket till fullo reglerat i det svenska samhället.

Noter

- ¹ Gärsgård, 1985.
- ² Rollof, 1982.
- ³ Djurens värld, 1962.
- ⁴ Gärsgård, 1985.
- ⁵ Bringéus, 1979.
- ⁶ Rapport Ravlunda, 1991.
- ⁷ Gärsgård, 1985.
- ⁸ Rapport Ravlunda.
- ⁹ SOU, 1925.
- ¹⁰ Bringéus, 1979.
- ¹¹ Gärsgård, 1985.
- ¹² Kulurhistoriskt lexikon, 1972.
- ¹³ Kancelliets Brevbøger, 1556–1560.
- ¹⁴ Skånes Hembygdsförbunds årsbok, 1957.
- ¹⁵ Ålakust en bildberättelse, 1986.
- ¹⁶ Rollof, 1982.
- ¹⁷ SAOB.
- ¹⁸ Media, 1979.
- ¹⁹ Ejder, 1958.
- ²⁰ Kancelliets Brevbøger, 1571–1575.
- ²¹ Kulturhistoriskt lexikon, 1972.
- ²² SOU, 1925.
- ²³ SOU, 1925.
- ²⁴ Rollof, 1985.
- ²⁵ Svenska historien, 1978.
- ²⁶ SOU, 1925.
- ²⁷ Rollof, 1985.
- ²⁸ Kronens Skøder, 1892.
- ²⁹ Rapport Ravlunda, 1991.
- ³⁰ Kancelliets Brevbøger, 1580–1583.
- ³¹ SOU, 1925.
- ³² SOU, 1925.
- ³³ SOU, 1925.
- ³⁴ SOU, 1925.

- ³⁵ Rollof, 1982.
- ³⁶ SOU, 1925.
- ³⁷ SOU, 1925.
- ³⁸ Rapport Ravlunda, 1991.
- ³⁹ Protokoll D-nr 141/57, Lantmäteriet.
- ⁴⁰ Geometrisk karta, Lantmäteriet.
- ⁴¹ Protokoll D-nr 141/57, Lantmäteriet.
- ⁴² SOU, 1925.
- ⁴³ Rollof, 1982.
- ⁴⁴ Statistik, Länsstyrelsen i Kristianstads län.
- ⁴⁵ Länsstyrelsen, Kristianstad.

Referenser

Litteratur

- Bringéus, Nils-Arvid, Arbete och redskap. Lund 1979.
 Den svenska historien, del 4, Gustav Vasa. Riket formas. Stockholm 1978.
 Djurens värld, band 6, Fiskar. Malmö 1962.
 Ejder, Bertil, Skånes Ortnamn, Serie A: Bebyggelsenamn, Del 1, Albo härad. Lund 1958.
 Gämsgård, Inge, Ål från Sargasso till gillesbord. Halmstad 1985.
 Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, band 4, 17 och 20. Malmö 1972.
 Media, Familjelexikon, Band 3. Stockholm 1979.
 Rollof, Yngve, Från ålakusten till Kap Horn. Tollarp 1982.
 Rollof, Yngve, Ålabodar. 1985.

SAOB

Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1957. Lund 1957.
 Ålakust en bildberättelse. Kristianstad 1986.

Tryckta källor

Kancelliets Brevbøger: 1556–1560, 1571–1575, 1580–1583 (tryckta mellan åren 1887–1936).
 Kronens Skøder: Del I (tryckt 1892).
 SOU 1925: 19. Fiskerättsförhållandena vid rikets kuster.
 SOU 1925: 25. Fiskerättsförhållandena vid rikets kuster. Bilagor.

Otryckta källor

Arkivmaterial ur DAL (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund).
 Diagram över ålfångster: Länsstyrelsens fiskerienhet Kristianstad.
 Karta: Geometrisk Charta öfver Utmarken til Yngsiö By.
 Karta: Gab. Norström 1752, Lantmäteriet Kristianstad.
 Projektplan från Länsstyrelsen, Fiskerienheten.
 Protokoll D-nr 141/57, Lantmäteriet.
 Eva Arvidsson, Rapport Ravlunda. Kristianstads Läns Museum, mars 1991.
 Statistik över ålfångster. Länsstyrelsens Fiskerienhet.

Intervju

Wagnström, Johan. Fiskerienheten, Länsstyrelsen i Kristianstad, 1994-05-03.

Åhus län och dess gods

Av Per-Olof Forslund

Åsumlundsv. 2, 291 62 Kristianstad

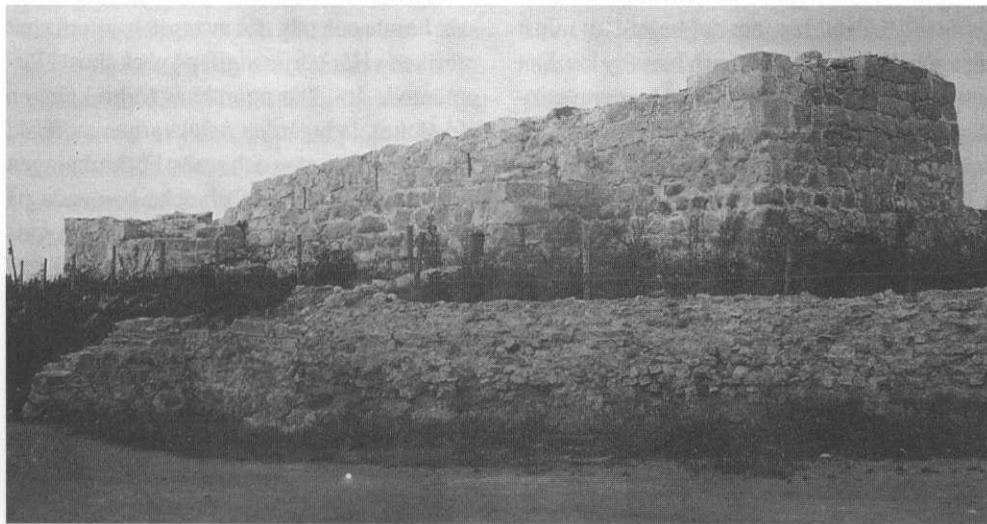
Ärkebiskopsstolen i Lund hade före reformationen en väldig godsmassa att administrera. Ärkebiskopsresidenset Lundagård var centrum i förvaltningen. Till detta kom dessutom fyra slott – de skånska Näsbyholm och Åhus, det bornholmska Hammershus och det blekingska Elleholm – samt de tre stora gårdarna i Lunds närhet: Borgeby, Flyinge och Värpinge. Det ärkebiskopliga godset under slottet i Åhus utgjorde ett kyrkans Åhus län och blev efter reformationen ett kronans Åhus län.

Länsindelning och räkenskaper före reformationen

Före reformationen i Danmark 1536 utgjorde ärkebiskopens anläggning vid Åhus ett administrativt centrum för c:a 270 gårdar belägna i stort sett i Villands, Gärds och Albo häradar. Anläggningen bestod av slottet i Åhus och en till slottet liggande gård, ladugården i Gälltofta en knapp mil norr om Åhus i Rinkaby socken och en vattenkvarn vid Helge å någon kilometer väster om köpstaden. Dessa byggnader förstördes 1569 under det nordiska sjuårskriget. Slottet i Åhus blev aldrig uppbyggt

igen, men det blev troligtvis kvarnen och ladugården i Gälltofta dit förvaltningen flyttades.

I det danska riksarkivet finns en räkenskap för Åhus slott 1532–1533, alltså från den tid när slottet låg under ärkestiftet. Räkenskaperna med intäkter och utgifter ger oss möjlighet att ganska detaljerat kunna redogöra för administrationen av ett ärkebiskopligt slott och förvaltningen av det därunder liggande godset. Per Ingesman tar upp räkenskapen på sidorna 104–133 i sin bok »Ærkesædets godsadministration i senmiddelalderen». Den

Åhus slott vid 1900-talets början. Foto: Kulturen, Lund.

första delen av räkenskaperna utgöres av en uppbördsräkenskap, där de under slottet liggande bönderna och deras landgillen redovisas. Den sista delen av räkenskaperna omfattar intäkter och utgifter för driften av hela godsmassan. Landgillena, arrendena, som är bokförda för varje enskild gård, är den största enskilda posten på inkomstsidan. De utgjordes av pengar, förnödenheter och i vissa fall av arbete. Något som var ett speciellt skänkt fenomen var att landgillet till stor del utgjordes av pengar. I särskilt hög grad gällde detta för gårdarna i Albo härad där råg och korn helt saknades i landgillena. De naturapersedlar som vanligtvis ingick i landgillena var spannmål, smör, höns, gäss, nöt och svin.

Om 10–12 gårdar i en by, socken eller trakt låg under Åhus huvudlän, kunde de i sin tur utgöra ett län. Huvuddelen av gårdarna i Albo och Gärds härad var indelade i län. Bara en mindre och mycket utspridd del av gårdarna i de båda häraderna var inte inlemmade i länsorganisationen. Det fanns alltså ett enkelt samband mellan godsstruktur och länsstruktur. I Villands härad däremot gällde detta bara delvis. Där var större delen av godset inte indelat i län. Godset i närheten av Åhus låg som strögods direkt under slottet. Mer avlägset gods indelades i län, om det bestod av minst åtta gårdar som i Ivetofta och Nosaby län. Det var alltså i socknarna närmast Åhus som sambandet mellan godsstruktur och länsstruktur bröts. I exempelvis Rinkaby och dåvarande Elleköpinge socken ingick 18 respektive 22 gårdar i godsmassan under Åhus slott. Vi har här en parallell till administrationen av det under Lundagård liggande godset år 1522 i Registrum penningorum, 1522 års räkenskapsbok, där godset närmast Lund företrädesvis administrerades som strögods, medan det mera avlägsna godset främst administrerades som län.

De landbor som bodde på en gård, som låg i närheten av Åhus eller som ingick i något

län, hade arbetsplikt vid ladugården i Åhus. För de flesta landbor under Åhus slott utgick förutom landgillet för varje gård, den fasta räntan, ett gemensamt landgille för länet, eller – om gården inte ingick i något län – tillsammans med någon eller några andra gårdar i närheten. Exempelvis gav landborna i Ivetofta län tillsammans årligen 2 lödiga marker i penningar, 2 tunnor smör, 2 kor, 2 galtar, 2 (sidor) fläsk, 6 gäss, 6 tunnor havre samt 12 höns, medan gården i Gränum gav 1 ko tillsammans med gården i Mjönäs.

Näst efter böndernas landgillen var intäkterna från ladugården i Gälltofta den viktigaste enskilda posten på inkomstsidan. Från ladugården uppbär slottet spannmål, smör, gäss och lamm i stora mängder. Om man jämför uppbörden från ladugården med uppbörden från landborna, finner man att ladugården levererade tre gånger så mycket råg, mer än hälften av kornet och hälften av havren. En av orsakerna till detta har redan nämnts: den stora del av landgillet som erlades i pengar.

Kvarnen levererade malt och ål till slottet, men dess viktigaste verksamhet var att mala åt bönderna i trakten mot betalning i mjöl, som också levererades till slottet.

Utgifterna omfattade t.ex. kostnader för salt, humle och talg. En av utgiftsposterna har rubriken »Här börjar utgift på veckokost i förutnämnde år». Där uppräknas förbrukningen vid slottet, ladugården och kvarnen av fläsk, oxkött, fårkött, gäss och smör. Förbrukningen kunde variera vecka för vecka beroende på hur många av landborna som för tillfället utförde sin arbetsplikt på ladugården och beroende på antalet gäster på slottet.

Årets gång på Åhus slott 1532–1533

Ingesman använder sig av räkenskaperna som underlag för en beskrivning av förhållandena på slottet. Gården är alltså själva slottet, och det var till gården som ladugårdens produktion och all uppbörd levererades. Där skedde

även slakt och nersaltning av slaktade djur. På gården hade man också egen produktion av smådjur samt en del stalloxar av de kreatur som landborna levererade till gården. Där fanns även stallbyggnader för de hästar som ingick i ärkebiskopens och källarmästarens följen vid deras veckolånga besök på slottet en eller högst två gånger om året. Källarmästaren var en av biskopens funktionärer. Han visiterade å dennes vägnar sockenkyrkor och kontrollerade där kyrkliga egendomar, förläningar och biskopstionden.

Chef för förvaltningen i Åhus var en ämbetsman som titulerades fogde eller hövitsman. Till sin hjälp hade han vid ladugården en fast personal bestående av en bryte, en mjölkerska, två ryktare och en piga. Dessutom tillkom de landbor som hade arbetsplikt vid ladugården samt under vintern fyra tröskekarlar. Hela den fasta personalstyrkan vid anläggningarna vid Åhus med skrivare, uppbördsmän, bokhållare, transportörer, lantarbetare och mjölnare torde ha uppgått till c:a 15 personer. Vid behov anställdes för kortare tid hantverkare som timmermän, brobyggare, smeder, tunnbindare, gällekvinnor osv.

Det dagliga arbetet på slottet kan följas i detalj tack vare veckokosträkenskaperna. Under veckan 28/4–4/5 1532 var det »årdermän» på ladugården och veckan efter avlöstes de av landbor från Elleköpings socken (numera en del av Åhus sn.) som plöjde. Veckan därpå skedde komsådd av landbor från någon annan socken. En viss vecka lagade Köpings landbor mölledammen, en annan vecka var landborna från Vitaby län och slog hö vid ladugården. Så gick det vecka för vecka och landbor från olika delar av de tre häraderna avlöste varandra i sysslorna. T.ex. var i veckan 14/7–20/7 Ivetofta län och Elleköpings på ladugården och slog hö medan Rinkaby räfsade. Samtidigt slog Olseröds län hö på Kavro och Flötö i 3 dagar. Hösten avslutades i veckan 1/9–7/9 med att folk från Ivö

skar och band havre och Rinkabys landbor och Vittskövle län räfsade och band korn. Elleköpings plöjde på ladugården i veckan 23/9–29/9 och Rinkaby plöjde veckan efter. Senare på hösten fick landborna hjälpa till med att slakta och salta ner samt med att köra hö till ladugården. Under vintern sågades timmer i Skärnsås, och detta och ved kördes till Åhus från skogssocknarna längre upp i Vilslands härad.

På höstsidan och under vintern skickades drängar med förnödenheter till Lund och Fulltofta. Drängen Jakob ordnade och for med en transport den 12/10 till Lund med bl.a. 8 tunnor ål, 5 tunnor lax och 7 tunnor smör. Så gick hela vintern med transporter av förnödenheter söderut med olika mellanrum. Räkenskapsåret avslutades den 11/5 1533 med att drängen Rasmus sändes till Lund med en tunna ål och med att man skeppade ut 150 tunnor havre för Danzig med Jep Judes båt.

Intäkter och kostnader. Gick det ihop?

Gör man en sammanställning av intäkterna från godset under Åhus, finner man t.ex. att det i landgillespengar kom in 140 mk. 3 sk. Längst ner i inkomsträkenskaperna har Ingesman summerat intäkterna från landbor, ladugård, kvarn, åldrätter, gästningsavlösning, böter, avgifter vid tecknande av nytt landbokkontrakt, hjälpoxar (alltså oxar till hjälp att betala ärkeelektus påvliga stadfästelsebrev), gästningsavlösning för präster och klockare samt diverse som biskopstionden. (Tabell 1.)

Nu är räkenskapsåret 1532–1533 inte riktigt representativt; 37 oxar inflöt 1532 till hjälp åt ärkeelektus konfirmation. Ärkebiskop Aage Sparre avstod 1532 sitt ämbete åt Torben Bille. Detta skulle konfirmeras av påven och denna konfirmation kostade stora pengar, som bl.a. biskopens landbor fick hjälpa till med. Exempelvis gav Vitaby län 5 oxar till konfirmationen och 12 mk. till gästningen (besöken), och Köpings län gav 5

Tabell 1. Uppbörderna i åhusräkenskaperna i sammandrag efter P. Ingesman.

	Penge	Rug	Byg	Havre	Mel	Malt	Humle	Höns
I alt	205 mk. 10 sk. 11 d.	38 pd. 1 skp.	11 1/2 læst 11 1/2 pd. 11 skp.	445 tdr.	35 pd. 1 skp.	15 pd. 9 skp.	4 skp.	260

Gæs	Får	Lam	Galte	Flæsk	Køer	Øksne	Smør	Ål	Andet
234	20	130	9	7	25	41	17 tdr. 4 skp. 48 pd.	29 tdr. 1 fj.	4 tdr. torsk 2 tdr. gedder 14 tdr. laks 1 td. ørred 12.050 spidfisk 55 tdr. kul 1 marsvin 1 fad tråd 214 (474?) æg

hjälpoxar till konfirmationen och 30 tunnor havre till gästningen.

De förnödenheter, som gick åt på slottet, konsumerades dels av slottets personal och de arbetspliktiga landborna och dels vid besök av ärkeelektus och källarmästaren och deras följen. Ingesman kommer med den förbluffande uppgiften att mellan 20 och 50 % av slottets årliga förbrukning av naturalier som havre, korn, gäss, får, kor och finare fisk konsumerades vid ärkeelektus och källarmästarens besök, medan det då naturligtvis inte gick åt särskilt mycket av de vardagliga förnödenheterna som råg, fläsk och sill.

Av räkenskaperna framgår att från slottet såldes det varor för sammanlagt 180,5 mk. Denna summa är bara lite mindre än den som uppbars från landborna. Slottsfogden förbrukade under räkenskapsåret 1532–1533 drygt 386 mk. De pengar som gick åt användes för inköp av varor och till löneutbetalningar. Till inköp gick drygt 232 mk., varav det livsnödvändiga saltet stod för över hälften, 117 mk. Även malt och olika sorters fisk inköptes. Till löneutbetalningar åtgick mer än 138 mk. Utgifterna finns i tabell 2.

Det är intressant att jämföra slottets inkomster och utgifter, men det framgår inte av räkenskaperna om pengar eller naturalier överfördes från ett år till ett annat. Eftersom räkenskaperna går från ungefär 1 maj ena året till 1 maj året efter, så måste ju en hel del naturalier ha förts över från ett år till ett annat, i alla fall när det gäller dem som ingick i den dagliga kosten.

Skall man försöka uppskatta ett eventuellt överskott på driften vid slottet, måste man beakta följande. Om man med överskott menar det som sändes till Lund och Fulltofta, så framgår det av tabellen att i pengar rörde det sig om 13 mk. 2 sk. och i naturalier om 24 pund råg, 160 gäss, 14 lamm, 16 1/2 tunna smör. Ål och annan fisk som sändes vidare kom från Blekinge, och det verkar som om slottet i Åhus bara var en förvaringsplats och omlastningsstation för blekingefisken. Tittar man bara på pengadelen av det som sändes till Lund och Fulltofta, blir det c:a 3,5 % av hela penningomsättningen vid slottet. Jämför man hela intäkten av naturalier med förbrukningen på slottet och det som sändes till Lund och Fulltofta, finner man att det mesta går jämnt

Tabell 2. Utgifterna i Åhusräkenskaperna enligt P. Ingesman.

	Forbrugt på stedet	Solgt el. byttet væk	Sendt til Lund el. Fulltofta	Udskibet	I alt
<i>Penge</i>	372 mk. 15 sk. 2 alb.		13 mk. 2 sk.		386 mk. 1 sk. 2 alb.
<i>Rug/mel</i>	33 pd. 19 1/2 skp.	6 pd. 6 skp.	24 pd.		64 pd. 5 1/2 skp.
<i>Byg/malt</i>	5 læster	1 læst 10 pd. 2 skp.			6 læster 10 pd. 2 skp.
<i>Havre</i>	168 tdr.	34 tdr.		150 tdr.	352 tdr.
<i>Humle</i>	188 skp.				188 skp.
<i>Gæs</i>	66 1/2		160		226 1/2
<i>Får</i>	61 1/2				61 1/2
<i>Lam</i>	8		14		22
<i>Flæsk</i>	107 1/2				107 1/2
<i>Køer</i>	25 kokroppe 1 1/2 fj.				25 kokroppe 1 1/2 fj.
<i>Smør</i>	1/2 td. 6 skp. 31 pd.	2 tdr. 1 pd.	16 1/2 td.		19 tdr. 6 skp. 32 pd.
<i>Ål</i>	2 tdr. 1 fj.	4 tdr.	22 1/2 td.		28 1/2 td. 1 fj.
<i>Anden</i>	4 tdr. 1 fj.		9 1/2 td. torsk		13 1/2 td. 1 fj.
<i>fisk</i>	torsk 8 tdr. sild 1/2 td. laks 1750 spid- fisk		13 1/2 td. laks 1 td. ørred 8 tdr. sild 2 tdr. gedder 12.200 spidfisk		torsk 14 tdr. laks 1 td. ørred 16 tdr. sild 2 tdr. gedder 13.950 spidfisk
<i>Salt</i>	28 tdr.				28 tdr.

upp. När det gäller spannmål är åtgången mindre än tillgången. Det kan kanske förklaras med att en del av spannmålet torde ha gått till utsäde vid ladugården året efter. Något frapperande är att intäkten redovisar bara 7 sidor fläsk, medan åtgången är inte mindre än 107 1/2 sida. Skillnaden, påpekar Ingesman, måste bero på att leveranser av får, kor och fläsk från ladugården i Gälltofta inte finns med i intäkterna. Största delen av gässen, lammen, smöret och ålen och en mindre del av rågen och mjölet samt en liten del av penga-

intäkten har skickats till Lund eller biskopens gård i Fulltofta. Pengar och naturalier är i övrigt nästan helt förbrukade på platsen. Å andra sidan drog ärkeelektus och källarmästarens besök på slottet en stor del av de förbrukade naturalierna. Man kan säga att räenskaperna blir ett vittnesbörd om förhållandena i övergången mellan medeltid och nyare tid, där medeltidssamhällets inriktning på »produktion för konsumtion på platsen» fortfarande i hög grad gör sig gällande.

Att göra en rättvisande värdering av gods-

administrationens »röntabilitet» är omöjligt, inte bara på grund av ovissheten om räkenskaperna representativitet och de räkenskapstekniska bristerna utan också på grund av att det knappast är möjligt att hålla isär godsadministration och andra funktioner.

För de flesta landborna under Åhus slott torde det ha kvittat, om de var bönder under kyrkan eller kronan. Villkoren var säkert desamma, åtminstone under de första årtiondena som kronobönder. Ingesmans beskrivning med hjälp av räkenskaperna från Åhus slott 1532–1533 kan säkert gälla som en beskrivning av verksamheten i ett av kronans mindre räkenskapslän under mitten av 1500-talet.

Omvälningen vid reformationen 1536

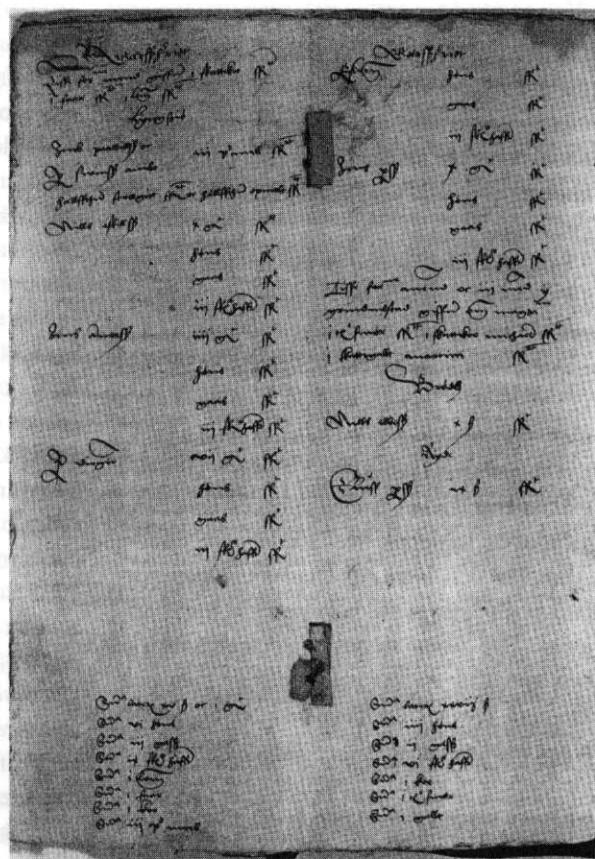
Vid reformationen i Danmark tror man att

kyrkan ägde c:a 5.000 jordbruk, en tredjedel av alla jordbruk i Skåne. Denna väldiga godsmassa skulle då inordnas i kronans administration. En del av godset hamnade under redan befintliga administrativa enheter som t.ex. Helsingborgs, Beritzholms (Bjarsjölagård) eller Lindholmens län, resten lades under nyupprättade mindre län som Borgeby, Näsbyholms eller Åhus län.

Man lät alltså den godsmassa som tidigare låg under slottet i Åhus bilda ett eget län. Detta trots att kronan sedan tidigare hade huvudlän, som omfattade kronogodset i vardera Gälds och Villands härad, och dessutom fanns Gladsax län med Albo härad. Dessa tre huvudlän omfattade alltså tidigare kronogods inom just de härad där ärkebiskopsgodset under Åhus slott var beläget.

Tabell 3. Omsättningen av kronogods i Skåne under Fredrik II:s tid enligt Thomas B. Bang.

Herred	Jordbrug			
	bortskiftede fra Kronen	bortskænkede og solgte fra Kronen	tilskiftede til Kronen	købt til Kronen
Villands	1	105	3	—
Göinge	78	101	12	1
Gärds	29	44	—	1
Albo	3	1	2	—
Jerrestad	—	—	2	—
Frosta	253	110	12	3
Onsjö	14	62	1	—
Färs	118	1	4	10
Rönneberg	20	—	3	—
Harjager	15	41	4	1
Luggude	12	2	15	3
S. Åsbo	40	—	1	1
N. Åsbo	42	9	2	2
Bjäre	31	—	—	1
Skytts	5	2	6	—
Oxie	2	2	3	—
Bara	1	—	2	—
Torna	49	75	2	1
Vemmenhög	67	—	13	1
Ljunits	51	—	11	—
Herrestad	44	—	3	—
Ingelstad	24	—	4	—
Ukendt	11	7	—	1
I alt	910	562	105	26

Sida ur Åhusräkenskaperna 1532–1533. Här syns några av de ärkebiskopliga fästebönderna i Gärds härad uppförda med sina utskylder, vilka samtliga är markerade som betalda.

Den förste länsherren i Åhus län var Oluf Degn, som hade länet 1536–1537 på räkenskap. Nästa länsherre var Birger Trolle, och han hade länet 1537–1550, periodvis på räkenskap, avgift och pant. Den siste länsherren i Åhus län var Henrik Ramel d.y., som hade länet 1590–1617, till en början på räkning och senare på tjänst, »mot att tjänstgöra i det tyska kansliet utan lön».

Län kunde av kungen utdelas till länsinnehavare, länsherre, för tjänst, avgift, pant eller på räkenskap. Län på tjänst innebar att länsherren skulle göra eller hade gjort kungen (kronan) vissa tjänster och som ersättning fick avkastningen från länet. För län på avgift gällde att länsherren betalade en viss avgift till kungen för länet. Län på pant var att länsh-

herren hade lånat kungen pengar, och avkastningen från länet utgjorde ränta och i vissa fall även amortering av lånet. Län på räkenskap innebar att länsherren fick redovisa intäkter och utgifter mot lön eller andra förmåner.

Hela Fredrik II:s regeringstid kännetecknas av en väsentlig nedgång i det skånsk-haländska kronogodset. Nedgången berodde dels på att kungen skänkte eller sålde kronogods, dels på att han bytte, varvid kronan avhände sig gods östansund mot ersättning i det övriga Danmark, främst då Själland. Thomas B. Bang har berört Fredrik II:s skånska gods- politik i en artikel i Historisk tidskrift för Skåneland. I en tabell (tabell 3) i artikeln anger han hur många gårdar kronan avyttrat i de skånska häraderna under 1559–1588.

Åhusgodset i senare jordeböcker

Jag har försökt att följa alla de enskilda gårdarna i Åhusgodset från reformationen, eller mera exakt från 1532, och framåt under dansktiden för att utröna om det blev någon ändring av gårdarnas jordnatur i det nya länet, Åhus län.

Åhusräkenskaperna ovan är alltså från 1532–1533. Nästa gång en jordebok för åhusgodset dyker upp är omkring 1611. Sista gången en jordebok för Åhus län lades upp var 1616–1617 i samband med att länet uppgick i Kristianstads län. I den jordeboken saknas åhusgodset i Albo härad. Detta gods lades till Gladsax län 1615, och i samband med detta gjordes en jordebok över gårdar som tillhört Åhus län och lagts till Gladsax. Räkenskaperna och de nu nämnda jordeböckerna är original. Där finns strykningar, förkortningar och uppgifter insatta med hjälp av pilar och klamrar. De ger en känsla av att nästan ha blivit upprättade »i fält». Räkenskaperna och jordeböckerna är uppställda härads- och sockenvis, men ibland hände det att byar och enskilt strögods hamnade i fel socken men aldrig i fel härad.

Den första jordeboken över Kristianstads län under svensktiden upprättades 1658. Den måste vara en renskrift efter ett koncept, då den är ordentligt upplinjerad och uppdelad i fält, och uppgifter av samma slag står exakt likadant för alla gårdar. Renskriften är antagligen utförd i något kansli, och det gör att avskrivningsfel lätt har kunnat uppstå. Avskrivaren kan ha läst fel och/eller gjort fel-tolkningar, då han troligtvis inte varit insatt i de lokala förhållandena.

För att under undersökningsperioden kunna följa de enskilda gårdarna har jag i räkenskaperna för Åhus slott 1532–1533 noterat landgillet och med hjälp av detta försökt identifiera gårdarna framåt i tiden. Först jämfördes räkenskaperna 1532–1533 med

1611 års jordebok och sedan jämfördes denna med förteckningen över till Gladsax överfört gods från 1615 samt med 1616–1617 års jordebok. Allra sist jämfördes dessa med 1658 års jordebok för Kristianstads län. Svårigheten att kunna identifiera åhusgodset har nu ökat, då 1658 års jordebok innehåller alla gårdar i de olika socknarna i dåvarande Kristianstads län.

Min metod är alltså att genom likheterna i landgille, arrendet för gården, försöka identifiera och följa de olika gårdarna ur åhusgodset i de olika jordeböckerna genom åren mellan 1532 och 1658. Förutom landgillet har jag även jämfört antalet gårdar ur åhusgodset i de olika byarna vid tiden för de olika jordeböckerna. I Vitaby län fanns 8 gårdar såväl 1532 som 1611. Att antalet gårdar är detsamma båda åren gör att man kan utgå ifrån att det är samma gårdar som ingår i Vitaby län. Även om landgillet inte är detsamma de båda åren, det skiljer ju 79 år, kan man genom att jämföra landgillet dels gård för gård och dels mellan gårdarna se att ökningen av landgillet är rimlig för att det skall kunna vara samma gård både 1532 och 1611. 1532 hade 5 av gårdarna i Vitaby ett landgille på 5 skilling, 2 höns, 1 gås och 3 skäppor havre och 1611 var landgillet 5 sk., 1 tunna och 3 skäppor havre, 2 höns, 1 gås och 4 marker i gästningsavlösning. Gästningsavlösning betalades som ersättning för förnödenheter som herremannen, hans följe och hästar skulle ha konsumerat under sina besök på gården, gästningen. Besöken inställdes och i stället fick bönderna betala med pengar. Det faktum att landgillena från 1532 och 1611 innehöll samma naturapersedlar och att fem gårdar i länet hade likadana landgillen båda åren gör att man med säkerhet kan påstå att det är samma gårdar 1532 som 1611. En gård i Stensma, Huaröd, hade 1532 i landgille 1 pund smör. 1611 hade den fortfarande 1 pund smör men dessutom 8 sk. och 8 alb. Det är för

övrigt den enda gården under Åhus i Stensma, och man kan därför med säkerhet säga att det rör sig om samma gård. I Härnestad låg 6 gårdar och 3 av dem har likadana landgillan 1532 och 1611, varför man med säkerhet kan påstå att det rör sig om samma 3 gårdar.

Fler exempel. I Björstorp och Tostaröd fanns vardera 1 gård både 1532 och 1611. Båda hade landgillet 6 öre 1532. Om det rörde sig om samma gårdar 1611, borde de ju då ha samma landgille. Båda hade då 10 sk. 10 alb., 1/2 tunna havre och 2 marker i gästning. En gård i Grödbby hade också landgillet 6 öre 1532. 1611 hade den nästan likadant landgille som gårdarna i Björstorp och Tostaröd. Detta gör att även gården i Grödbby kan identifieras 1611. De båda andra gårdarna i Grödbby hade 1532 landgillan på 3 och 9 öre, och de har identifierats i 1611 års jordebok genom att landgillet 1611 jämförts med andra gårdar som 1532 också hade 3 eller 9 öre i landgille.

Svårast att identifiera är gårdar som ligger i byar där många gårdar tillhör åhusgodset. Exempelvis i Rinkaby fanns 1532 18 gårdar och 5 öde jordar, för vilka betalades olika landgillan. 1611 fanns under Åhus 21 gårdar i Rinkaby och samtliga hade olika landgillan. Som kontrast till Rinkaby kan man sätta de 11 gårdarna i Ivetofta län, där 9 hade likadana landgillan 1532 och även de resterande två hade sinsemellan likadana landgillan. De två sistnämnda gårdarna hade 1611 likadana landgillan, och hos de övriga 9 var skillnaderna ytterst små. Mindre svårt vid identifieringen är det om det bara finns 1 eller 2 ärkebiskopliga gårdar i en by, som i Kälkestad och Gualöv.

Det finns också exempel på att landgillet inte ändrats alls mellan de båda årtalen. I Norra Lökaröd i Degeberga fanns två gårdar både 1532 och 1611. Landgillet var för den ena 3 sk. och för den andra 6 sk. samt 1 ko tillsammans för båda årtalen. Även gården

Oppmanna hade samma landgille 1532 och 1617, 2 pund smör.

Under den korta perioden mellan 1611 och resp. 1615 och 1616–1617 har landgillet för de flesta gårdar inte ändrats, och de ändringar som skett är väldigt små. Däremot hade några gårdar försvunnit. Exempelvis har 7 gårdar i Nosaby län försvunnit. Exempel på skillnader mellan 1532 och 1611 är att en gård i Degeberga 1532 hade i landgille 10 skilling och 1 ko, 1611 var landgillet 10 sk. och 10 alb., 1 tunna havre, 4 marker i gästning samt 6 sk. och 6 alb. 1617 är 6 sk. och 6 alb. utbytta mot 1 ko. Troligtvis hade bonden just år 1611 inte kunnat prestera 1 ko utan fått avlösning mot pengar, dvs. 6 sk. och 6 alb.

De tre gårdarna i Nymö gav årligen tillsammans 1 skatteko 1532, 1611 och 1617. I 1658 års jordebok finns bl.a. 3 kronogårdar i Nymö som i sitt landgille har bl.a. 1/3 ko, och därmed kan gårdarna identifieras. Sådana detaljer i landgillet gör att man med säkerhet kan påstå att det är samma gård 1532, 1611, 1615/1617 och 1658.

Kronans överlåtelse av åhusgoods och annat

För att utröna om gårdar från åhusgodset har överlåtits av kronan har jag gått igenom Kronens Sköder. »Kronens Sköder paa afhændet og erhvervet Gods i Danmark fra reformationen til nutiden» är ett verk i två band där alla kronans överlåtelse, gåvor, byten och köp av gods ifrån den 1/3 1535 t.o.m. den 22/12 1688 finns noterade. Här finns uppgift om härad, socken och eventuell by för godset samt en notering om i vilket register och var där, en avskrift av överlåtelsebrevet finns. Jag har från Kronens Sköder noterat överlåtelse som möjligen skulle kunna gälla det forna åhusgodset. I överlåtelsebrevet anges landgillet för de olika gårdar som var inblandade i transaktionerna. Med hjälp av landgillena där har jag jämfört landgillena i jordeböckerna för att

kunna utröna om de avyttrade gårdarna kunnat ingå i åhusgodset.

I min undersökning har jag använt 256 gårdar ur åhusräkenskaperna 1532–1533. De gårdar som inte gått att använda är 8 gårdar i Nosaby, för vilka »ingångsvärden» för landgillena saknas i räkenskaperna 1532–1533. Sju av de åtta gårdarna i Nosaby län anslogs åt borgarna i den nyanlagda staden Kristianstad. Borgarna behövde dem för sina kor och till kålgårdar. Den åttonde gården i Nosaby län låg i Balsby och berördes inte. Det gör sammanlagt 264 gårdar, vilka utgjorde hela godsbeståndet 1532.

Enligt tabell 4 har det ursprungliga åhusgodset från 1532 till 1615/1617 minskat till 172 gårdar, drygt 67 % av godsmassan år 1532, och till år 1658 minskat till 137 gårdar, 53,5 % av antalet 1532. Tar man med även det gods som försvunnit, men som samtidigt är »under kontroll» dvs. gods som säkert kan identifieras i olika överlåtelsebrev, blir tabellen som följer.

Vid studiet av tabellen måste man betänka skillnaden i antalet år i intervallen mellan bestämningarna. Interpolerar man 1615/1617 till 1616 blir det första intervallet 84 år och det andra exakt hälften. Mellan åren 1532 och 1615/1617 har 84 gårdar försvunnit enligt tabell 4. Av dessa har jag kontroll på 46 gårdar. 38 gårdar är »spärlöst» borta. Mellan åren 1615/1617 och 1658 försvann ytterligare 35 gårdar, och av dem har jag kontroll på 22 gårdar, medan 13 har försvunnit »spärlöst». Jag

har alltså kunnat visa att kronan i de två intervallen gjort sig av med $46 + 22 = 68$ gårdar. Dessa 68 gårdar + de 137 som fanns kvar av det ursprungliga åhusgodset 1658 blir 205 gårdar, alltså det antal som finns i tabell 5 för 1658. Av de 256 gårdarna från 1532 har jag helt säkert kunnat fastställa 223 gårdar 1615/1617, vilket gör 87 % av antalet gårdar 1532, och 205 gårdar 1658, 80,7 %. Tabell 5.

Orsaken till varför 54 gårdar, 21,1 % av hela godsbeståndet, inte gått att fastställa, kan man bara spekulera om. Gårdar kan ha lagts samman i de byar där åhusgodset varit rikt representerat. De gårdar som beboddes av landbor med arbetsplikt kan ha fått så pass ändrat landgille efter ödeläggelsen av ladugården i Gälltofta, då troligtvis arbetsplikten upphörde, att jag inte kunnat identifiera dem. Detta skulle kunna gälla gårdarna i Rinkaby, där jag bara kunnat fastställa hälften.

Antalet gårdar i Åhus län ändrades successivt efter hand. Det tillkom gårdar, och alla de tillkomna gårdarna låg i de tre häraderna. Det avyttrades gårdar, och just dessa senare gårdar har jag försökt identifiera.

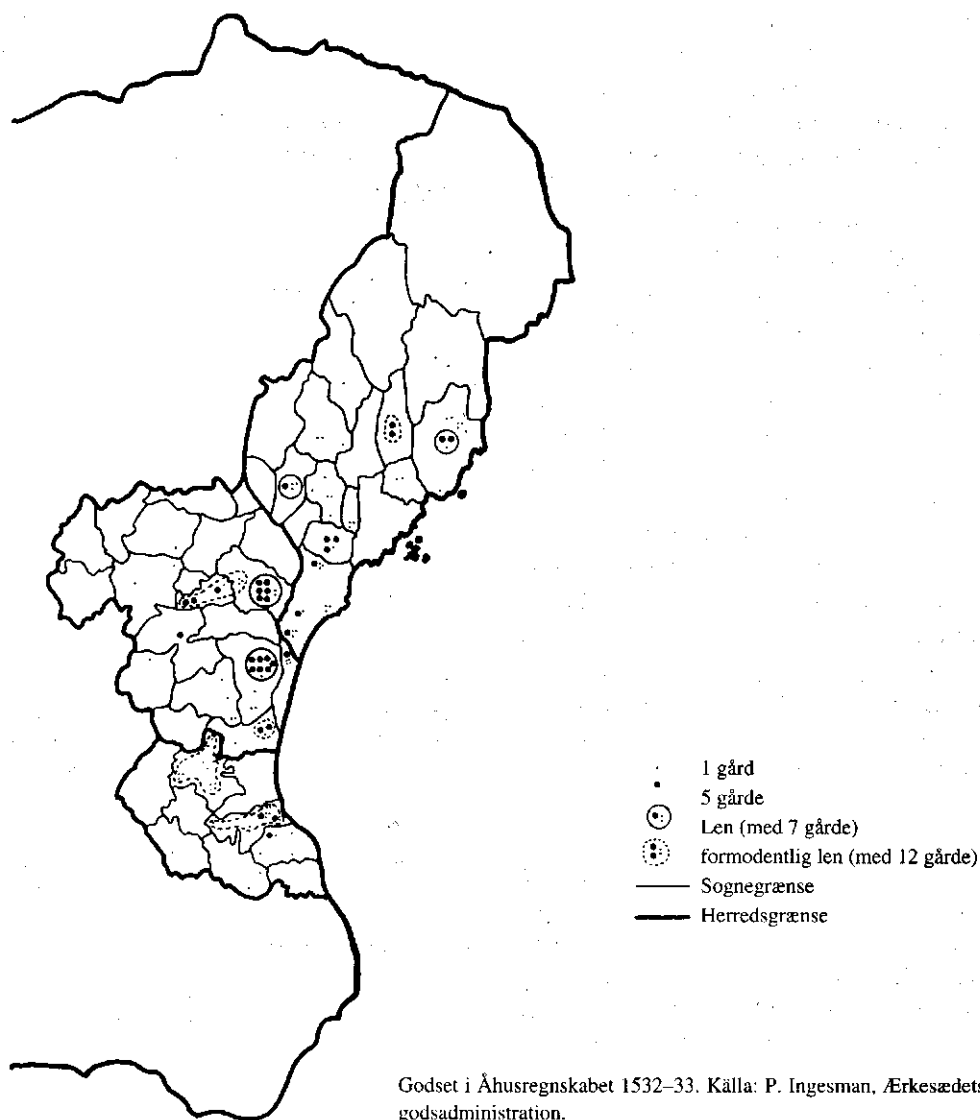
När det gäller kronans godspolitik angående åhusgodset, slås man av att kronan avhänt sig 46 gårdar mellan 1532 och 1616/1617, men bara 22 i nästa tidsintervall. Det borde varit tvärtom med tanke på att 1600-talet var arronderingens guldålder. Men 33 av de 46 gårdarna avyttrades redan 3 år efter reformationen genom att kronan skänkte allt sitt gods i Vittskövle till Lave Brahe, och då hade

Tabell 4. Antal gårdar ingående i åhusgodset vid olika tidpunkter enligt jordeböckerna.

Härad	1532	1615/1617	1658
Albo	41	28	5
Gärds	112	74	68
Villands	97	70	60
Övriga socknar	6	5	4
Summa:	256	172	137

Tabell 5. Antal gårdar ur åhusgodset »under kontroll».

Härad	1532	1615/1617	1658
Albo	41	28	20
Gärds	112	109	108
Villands	97	80	72
Övriga socknar	6	6	5
Summa	256	223	205

Godset i Åhusregnskabet 1532-33. Källa: P. Ingesman, *Ærkesædets godsadministration*.

väl kronan knappast hunnit skaffa sig någon uttalad politik angående det »gamla» kyrkogodset. Bortser man från de 33 gårdarna i Vittskövle, får man proportionerna 13/22. Detta svarar mer mot den förda politiken och ännu mer om man tar hänsyn till det faktum att de 13 gårdarna avyttrades under dubbelt så lång tid som de 22. Jag har lyckats påvisa att kronan avyttrade minst 68 gårdar av de 256 i

åhusgodset, vilket gör 26,6 % alltså drygt 1/4.

Man kan fråga sig, om kronan avyttrade proportionellt mer eller mindre av åhusgodset än av övrigt kronogods i de tre häraderna.

För att få fram hur många kronogårdar, som avyttrats i de tre häraderna under undersökningsperioden, har jag för tiden 1559-1588 använt mig av Bangs tabell. (Tabell 3.) För tiden före 1559 och tiden efter 1588 har jag

letat i Kronens Sköder efter transaktioner som gäller gårdar i de tre häraderna och har på så vis räknat antalet berörda gårdar. Detta antal sattes sedan i relation till kronans totala gods-innehav i de tre häraderna 1658 genom 1658 års jordebok, och på så sätt har jag fått fram procentsatsen för avyttringen av allt kronans gods under perioden 1532–1658.

Under undersökningsperioden avyttrade kronan i de tre häraderna 423 gårdar och införskaffade 151. Skillnaden blir 272 gårdar. Skillnaden hade troligen blivit ännu större om inte Christian 4:e vid anläggandet av Kristianstad behövt byta till sig 65 gårdar förutom huvudgården i Hammar.

Det totala antalet kronohemman – hela, halva, fjärdedels och åttondedels – i de tre häraderna i 1658 års jordebok var 510. Om man räknar bakåt i tiden och använder siffrorna i föregående stycke får man att antalet kronohemman 1536 var 782. Kronan hade fram till 1658 minskat antalet kronohemman med 34,8 %, alltså med drygt 1/3.

Av åhusgodset har jag kunnat visa att kronan avyttrat 68 gårdar eller nästan 27 % av godsbeståndet. Skulle man våga påstå, att de »spärlöst försvunna» gårdarna på något sätt också avyttrats, får man procentsatsen nästan 48 %. Tar man ett medelvärde av dessa båda procenttal får man 37,5 %. Men det är givetvis fel att använda ett siffermaterial på det sätt som jag gjort i det senaste exemplet. Det man i alla fall säkert kan påstå är att kronan av åhusgodset mellan 1536 och 1658 minskade antalet gårdar med minst 26,6 %. Under samma period minskade antalet kronohemman i de härader i vilket åhusgodset var beläget med minst 34,8 %. Det är bara 3 procentenheter mindre än ett högst osäkert antaget procenttal för åhusgodsets avyttring. Det verkar inte vara någon nämnvärd skillnad mellan kronans avyttring av åhusgodset och annat kronogods i området.

Åhus län upphörde 1617, då det uppgick i Kristianstads län, som 1621 även fick Albo härad. Då var åter allt »gammalt» åhusgods samlat i ett och samma län. Åhus län, som ett kronans län, existerade alltså i 81 år mellan 1536 och 1617.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Rigsarkivet, Köpenhamn:

Regnskap för Åhus slot 1532–1533.

Förteckning över gods, som förts från Åhus län till Glad-sax län 1615.

Jordebok för Åhus län 1616–1617.

Register over alle Lande.

Sjællændske Register.

Skaanske Register

Kammarkollegiet, Stockholm:

Jordebok 1658 för Kristianstads län

Källutgåvor

Kronens Sköder paa afhændt og ervervet Jordegods i Danmark, fra reformationen til nutiden, utgivna av Rigsarkivet. Förste Bind 1890 och andet Bind 1908.

Litteratur

Bang, Thomas B.: Fredrik II:s skaanske Godspolitik. Historisk tidskrift för Skåneland. Lund 1901–1923. Band 7, 1917–1921.

Enghoff, Karl: Kristianstad 1614–1914, historisk festskrift. Lund 1914.

Erslev, Kristian: Danmarks Lehn og Lehnsmænd i det sextende Aarhundrede. Köpenhavn 1879.

Ingesman, Per: Ærkesædets godsadministration i senmiddelalderen, i skriftserien Skånsk medeltid och renässans. Lund 1990.

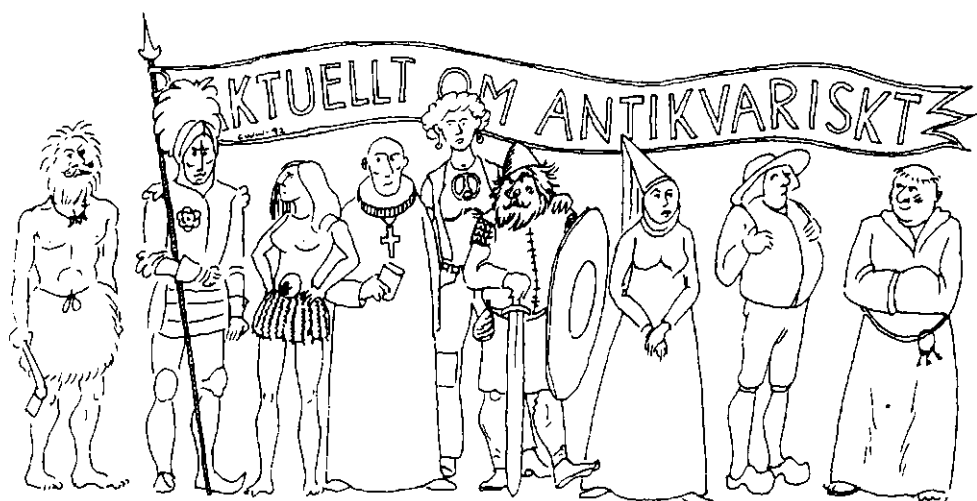
Johannesson, Gösta: Den skånska kyrkan och reformationen, i skriftserien Skånsk medeltid och renässans. Lund 1947.

– Kring Birger Gunnersens Paltebok, i årsbok 1950 utgiven av Vetenskapssocieteten i Lund. Lund 1951.

– Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut, Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok, i skriftserien Skånsk medeltid och renässans. Lund 1953.

– Skåne, Halland och Blekinge. Om skånelandskapens historia. Stockholm 1984.

Weibull, Carl-Gustaf: Skånska jordbrukets historia. Lund 1923.

Arkeologi vid gränsen

Vägprojektet

Enligt ett riksdagsbeslut ska väg E4 byggas om till motorvägsstandard mellan Helsingborg och Stockholm. I Skåne och sydligaste Småland omfattar E4-ombyggnaden sträckan Åstorp–Strömsnäsbruk och sträcker sig från den öppna slättbygden kring Rönne å's dalgång, genom en varierad landskapstyp mellan Östra Ljungby och Stidsvig och in i skogsbygden, som präglas av Sydsvenska höglandets moränlandskap. Riksantikvarieämbetets kontor i Lund, UV Syd, har sedan 1993 arbetat utmed denna 6,5 mil långa sträcka.

Arbetet ger möjligheter till ett arkeologiskt snitt genom områden som tills nu inte varit föremål för arkeologiska undersökningar i någon högre grad. Tanken på ett sammanhållande E4-projekt har funnits sedan arbetsstarten 1993, men blivit tydligt formulerad under 1995 och 1996. Projektet ska stå för idémässig kontinuitet, metodutveckling och helhets-syn på de undersökta områdena. En övergripande planering gör det möjligt att exempel-

vis utnyttja den geografiska spännviden till jämförelser mellan olika områden och att angripa arkeologiska problemkomplex med en samlad strategi.

Idéprogram

En grundval för projektet är det idéprogram med flera arkeologiska delprojekt som formulerats.

Naturmiljö. Kunskap om områdets naturmiljö under olika perioder är av största vikt för tolkningen av det arkeologiska materialet. Sam-spelet mellan topografi, geologi och klimat har satt en uppsättning ramar för landskaps-utnyttjandet under olika perioder. Andra ramar har satts av religion, sociala regler, ekonomi och så vidare. Miljöstudierna innefattar bland annat geologi, markkemi och studie av organiskt provmaterial som makrofossil och pollen.

Äldre stenålder. Utmed åar, bäckar och sjöar har vi, vid utredningarna, påträffat spår av aktiviteter under mesolitisk tid. Kanske finns här ännu äldre lämningar. Inom vägkorridoren är målsättningen hög eftersom slutundersök-

ningar bör vara möjliga. Arbetet utanför vägkorridoren inriktas på att kunna visa områdets möjligheter; specialinventering är här ett viktigt instrument. Frågorna rör kolonisation, etablering, bebyggelsemönster, resursutnyttjande och stenteknik.

Bebyggelsemönster allmänt. Jämförelser av förhållandena i slättbygd respektive skogsbygd under olika perioder är naturliga för ett arkeologiskt projekt som arbetar med ett mycket långsträckt undersökningsområde i denna del av Sydsverige. Från tidigare undersökningar i den odlade skånska slättbygden har vi ett stort undersökningsmaterial från boplatser, medan de agrara lämningarna förefaller dominera i skogsbygden. Kan arkeologisk kunskap från det ena området appliceras på det andra? Kan vi se exempel på förbindelser eller påverkan mellan de olika områdena? Exempel på andra viktiga frågor är förhållandet mellan ensambebyggelse och bybildning i olika områden under olika tider, kontinuitet eller diskontinuitet i bebyggelse och boplatssstrukturer, förhållandet till centralbygder och hur närheten till kommunikationsleder har påverkat bebyggelsen.

Odling. Utgångsmaterialet är här det stora antalet odlingsrösen och andra odlingslämningar som finns inom området. Tidsperspektivet är neolitikum-nyare tid. Frågeställningarna rör kolonisation, odlingsmetoder, ekonomi och i förlängningen samhällsstruktur och bebyggelsemönster. Viktiga begrepp är tradition och förändring. Södra delen av Småländska höglandet och dess utlöpare i Skåne är terra incognita inom detta forskningsområde.

Järnframställning. Flera typer av fornlämningar som indikerar järnförädling finns registrerade i undersökningsområdet. Lågtek-nisk järnframställning har bedrivits långt fram i nyare tid i norra Skåne och södra Småland. Viktiga frågor är naturligtvis datering, vilka

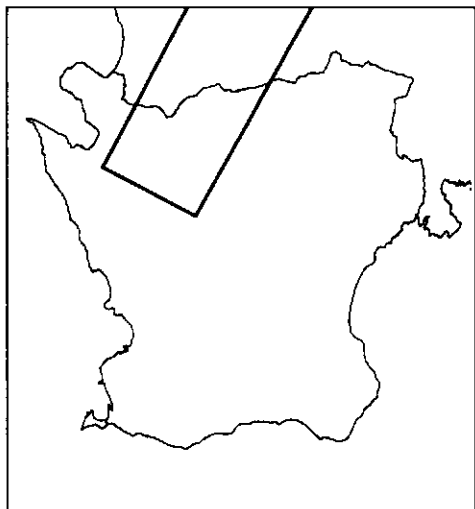
delar av processen lämningarna härrör från, regionala skillnader och i slutändan frågor om samhällssystem och ekonomi. Arbetet förutsätter ett samarbete med pågående järnforskning i området.

Information. Utställningar lokalt bör vara ett återkommande inslag under projektiden. Utställningarna skall visa på vad som gjorts hittills och vad som kommer att ske, vilka frågor vi arbetar med osv. Visningar är naturligtvis också en viktig del av informationen. Rapporteringen bör ske dels som traditionella undersökningsrapporter, dels som tematiska sammanställningar med utgångspunkter i idéprogrammet. Rapporter och artiklar skall vara läsbara och, förhoppningsvis, läsvärda.

Utredningar och undersökningar

Under projektiden har vi genomfört arkeologiska utredningar utmed hela sträckan från Åstorp till Strömsnäsbruk. På några delsträckor har vi också avslutat de arkeologiska undersökningarna. Vid Tranarp, strax väster om Rönne å, undersökte vi en gravhög från yngre bronsålder. Högen var kraftigt överplöjd, men centralgraven och flera sekundärgravar var bevarade tillsammans med ett flertal konstruktionsdetaljer. Graven var uppförd i två etapper under bronsålderns period V. Under högen låg lämningar av ett bronsåldershushus tillsammans med andra bebyggelse-lämningar som högen hade skyddat från sönderplöjning.

Vid Haglekulla, mellan Östra Ljungby och Stidsvig, undersöktes under 1995 delar av en boplatz från vendeltid. Här fanns rester av en gårdsenhet med fem hus av olika typer, en järnframställningsugn och hägnader. På sträckan mellan Stidsvig och Rya har vi undersökt odlingslämningar från järnålder, medeltid och 1600-tal samt boplatzlämningar från neolitikum och romersk järnålder.

Skåne med undersökningsområdet markerat.

Under våren 1997 utför vi utredningsarbete i form av detaljinventering av den planerade vägsträckningen förbi Örkellunga och fram till gränsen till Kronobergs län. På denna del, och etappen mellan Markaryd och Strömsnäsbruk, återstår mycket arbete.

Vårt inventeringsarbete omkring sjöar och vattendrag har redan givit en delvis ny bild av Maglemosekulturen i området. Artiklar om dessa och andra resultat kommer framöver att presenteras i Ale.

Margareta Olsson och Lasse Wallin
Riksantikvarieämbetet, UV Syd

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen har utgivit Samlingar till Skånes historia, forn-kunskap och be-skrifning (1868–1873), Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening (1874–1880), Skånska samlingar (1894–1897) samt Historisk tidskrift för Skåneland (1901–1921).

1961 började föreningen utge ALE, Historisk tidskrift för Skåneland. Första året utkom ett häfte och 1962–1976 tre häften årligen. Fr.o.m. 1977 utkommer fyra häften årligen. 1990 inträdde landsarkivet i Lund som medutgivare. Tidskriften utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).

Brev och manus till redaktionen adresseras till arkivarie Bengt Danielson. Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften för 1996, 100 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos skattmästaren, arkivarie Göran Larsson, Landsarkivet, Box 2016, 220 02 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund, v.ordf., arkivarie Elisabeth Reuterswärd, Lund, sekr., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, v.sekr., arkivarie Göran Larsson, Lund, skattmästare, samt professor Hans Andersson, Lund, professor Björn Berglund, Lund, arkivarie Bengt Danielson, Lund, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, högskolelektor Gert Jeppsson, Lund, docent Hjärdi Kristenson, Lund, professor Lars Larsson, V. Nöbbelöv, docent Nils Lewan, Lund, länsmuseumschef Monika Minnhagen-Alvsten, Kristianstad, länsmuseumschef Bengt-Arne Person, Varberg, l:e antikvarie Gunilla Erikson, Kulturen, docent Anders Salomonsson, Lund, docent Sten Skansjö, Lund, länsantikvarie Leif Stenholm, Karlskrona, professor Sven Tägil, Lund, Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

Ale

Historisk tidskrift

FÖR SKÅNE, HALLAND OCH BLEKINGE
UTGES AV DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA
OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING
OCH LANDSARKIVET I LUND.

Innehåll

BIRGITTA GJÖRTLER Ålfiske och åldrätter
– en studie i utvecklingen av ålfisket längs den skånska ostkusten
ur historiskt, juridiskt och ekonomiskt perspektiv
från medeltid till nutid

1

PER-OLOF FORSLUND Åhus län och dess gods

17

Aktuellt om antikvariskt

Arkeologi vid gränsen

29

Vinjetten på framsidan återger det första tecknet – en f-runa – i runhandskriften av den medeltida Skånelagen, som var gällande i Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm.